

David Zahumenský
advokátní kancelář

PRÁVNÍ RÁDCE PRO POZŮSTALÉ

Jak postupovat při úmrtí
blízké osoby

Ivo Keisler
Lenka Kotulková
József Madurkay

Advokátní kancelář David Zahumenský – www.davidzahumensky.cz, duben 2018

Autoři: Ivo Keisler, Lenka Kotulková, József Madurkay

Grafika a sazba: Jiří Mareš

ISBN 978-80-...

Obsah

Předmluva	5
1. Na jaké informace mám nárok?	7
1.1 Zdravotnická dokumentace	7
1.1.1 Kdo dokumentaci vede a co je v ní obsaženo?	7
1.1.2 Kdo a kdy může do zdravotnické dokumentace nahlížet?	8
1.1.3 Jakým způsobem konkrétně mohu informace ze zdravotnické dokumentace získat?	10
1.1.4 Může mi informace o zemřelém sdělit přímo lékař?	10
1.1.5 Jak probíhá nahlížení do zdravotnické dokumentace a co to může stát?	11
1.2 Informace od zdravotní pojišťovny	12
1.2.1 Jakými informacemi disponují zdravotní pojišťovny?	12
1.2.2 Kdo, kdy a v jakém rozsahu může do informací zdravotních pojišťoven nahlížet?	13
1.3 Informace ze spisů orgánů činných v trestním řízení	13
1.3.1 Jaké informace obsahuje trestní spis?	13
1.3.2 Kdo, kdy a v jakém rozsahu může do trestního spisu nahlížet?	14
1.3.3 Jakým způsobem mohu konkrétně informace z trestního spisu získat?	14
1.3.4 Jak probíhá nahlížení do trestního spisu a co to může stát?	15
1.4 Informace od zaměstnavatele	15
1.4.1 Jaké informace obsahuje osobní spis zaměstnance?	16
1.4.2 Kdo, kdy a v jakém rozsahu může do osobního spisu zaměstnance nahlížet?	16
1.5 Shrnutí	17
2. Prohlídka těla zemřelého a pitva	19
2.1 Prohlídka těla zemřelého	19
2.1.1 Kdo a kdy prohlídku těla zemřelého provádí?	19
2.1.2 Jaké informace prohlídka těla zemřelého přináší?	19
2.1.3 Jak se dostanu k informacím zjištěným při prohlídce těla zemřelého?	20
2.2 Pitva	20
2.2.1 Kdy a proč se který druh pitvy provádí	21
2.2.2 Mohou se pozůstalí zasadit o provedení pitvy?	23
2.2.3 Jak se dostanu k informacím zjištěným při pitvě?	23
2.3 Shrnutí	24
3. Jak posoudit a vyhodnotit okolnosti úmrtí?	26
3.1 Konzultace s odborníkem	26
3.2 Odborné vyjádření	26
3.3 Znalecký posudek	27
3.4 Exkurz – možnost posouzení v trestním řízení	27
3.5 Shrnutí	28

4. Jak určit a potrestat odpovědnou osobu?	30
4.1 Právní odpovědnost	30
4.2 Druhy odpovědnosti	30
4.2.1 Občanskoprávní odpovědnost	30
4.2.2 Trestněprávní odpovědnost	31
4.2.3 Správněprávní odpovědnost	33
4.3 Medializace případu	34
4.4 Shrnutí	35
5. „Odškodnění“ (náhrada vzniklé újmy)	37
5.1 Trestní vs. civilní řízení	37
5.1.1 Co na pozůstalé v jednotlivých řízeních čeká?	37
5.1.2 Hlavní rozdíly	37
5.1.3 Adhezní řízení	38
5.1.4 Výhody uplatnění nároku v adhezním řízení	38
5.1.5 Pozor na lhůty!	39
5.1.6 Právní zastoupení v jednotlivých řízeních	39
5.2 Okolnosti významné pro účely stanovení rozsahu způsobené nemajetkové újmy	39
5.2.1 Kdo může náhradu újmy nárokovat?	39
5.2.2 Na jakých okolnostech závisí výše náhrady újmy?	40
5.3 Shrnutí	45
6. Kdo mi pomůže a kolik to bude stát?	47
6.1 Trestní řízení	47
6.1.1 Náklady právního zastoupení	47
6.1.2 Znalečné	48
6.1.3 Náklady řízení	48
6.2 Civilní řízení	49
6.2.1 Soudní poplatek	49
6.2.2 Náklady právního zastoupení	49
6.2.3 Znalečné	50
6.1.4 Náklady řízení	50
6.3 Shrnutí	51

Předmluva

Vážení čtenáři,

úmrtí blízké osoby patří k nejvíce stresujícím situacím v životě člověka. Zvláště v dnešní době, kdy se umírání jakoby vytěsňuje z každodenního života, kdy v médiích převládají mladí, zdraví a krásní lidé, je smrt něco, co nám může opravdu vážným způsobem z ničeho nic změnit život.

Většina pozůstalých potřebuje především lidskou podporu a čas na to, aby se s úmrtím někoho blízké smířili. Zároveň ale nastávají situace, kdy pozůstalí mají určité podezření o tom, že smrt jejich sestry, druha, dcery, manželky, otce, děda apod. někdo zavinil. Takové případy tvoří jen zlomek počtu úmrtí. Přesto ale dopravní a jiné nehody, napadení, pracovní úrazy či nepovedené lékařské zákroky v souhrnu činí podle údajů Českého statistického úřadu více než tisíc osob ročně.

Naše advokátní kancelář vychází ze zkušeností se zastupování pozůstalých v různých typech řízení. Cílem tohoto manuálu je poskytnout pozůstalým v nelehké životní situaci základní informace o tom, jakým způsobem prověřit, zda je za úmrtí jejich blízké osoby někdo zodpovědný a jak případně postupovat dále.

Předkládané informace jsou určitým zjednodušením, které slouží jen k základní orientaci. Budeme proto rádi, když nás zkontaktujete v případě, že řešíte právní problémy v souvislosti s úmrtím někoho blízkého. Kontakty najdete v závěru této publikace.

Na Světový den zdraví dne 8. dubna 2018

Mgr. David Zahumenský, advokát

1.

Na jaké informace mám nárok?

1. Na jaké informace mám nárok?

Dojde-li k tak nešťastné události, jakou je úmrtí blízkého člověka, jedny z prvních otázek, které se pozůstalým derou na mysl, bývají: „Jak k úmrtí došlo?“ a „Proč se to stalo?“.

Zodpovězením těchto (a na ně navazujících) dotazů lze dosáhnout bližšího vědomí ohledně příčin smrti blízkého člověka, což s sebou pozůstalým přináší jisté vnitřní uklidnění. Zároveň však lze skrze tyto odpovědi, a tedy seznámení se okolnostmi úmrtí, dospět k závěru, zda je za dané úmrtí někdo odpovědný (tedy např. že k němu došlo v důsledku něčího pochybení, nebo snad dokonce úmyslu), a k závěru, zda je možno domáhat se u této osoby náhrady újmy, která pozůstalým spolu s úmrtím blízkého člověka vznikla. K zodpovězení otázek spojených s úmrtím je potřeba získat relevantní informace, přičemž způsobů, jak se jich domoci, je celá řada, v závislosti na konkrétních okolnostech, za nichž smrt nastala.

Právě proto je důležité zodpovědět hned v této první kapitole několik otázek, a to zejména:

- Odkud, resp. od koho mohou pozůstalí získat bližší informace o okolnostech úmrtí jim blízké osoby?
- Jaké informace přesně lze z těchto zdrojů získat?
- Kdo je oprávněn tyto informace získat – jinými slovy, kteří konkrétní pozůstalí mají na dané informace nárok?
- Jaké náklady s sebou získání požadovaných informací nese?

1.1 Zdravotnická dokumentace

Zřejmě nejčastějším zdrojem informací vedoucích ke zjištění příčiny smrti a okolností, při nichž k ní došlo, bývá zdravotnická dokumentace vedená o osobě zemřelého (občas hovorově označována coby „zdravotní karta“ apod.). Za tímto stavem stojí jednak skutečnost, že k velké části úmrtí považovaných za sporná dochází ve zdravotnických zařízeních nebo obecně v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, a dále fakt, že zdravotnická dokumentace (či komunikace s lékařem) může obecně obsahovat hodnotné informace o zdravotním stavu zemřelého.

1.1.1 Kdo dokumentaci vede a co je v ní obsaženo?

Vedení zdravotnické dokumentace obecně, a tedy i přístup k ní, je upraveno především v zákoně o zdravotních službách¹ (vybrané detaily o jejím obsahu pak plynou z vyhlášky o zdravotnické dokumentaci² a na různé aspekty pak dopadá celá řada speciálních předpisů). Zdravotnickou dokumentaci jsou povinni vést všichni poskytovatelé zdravotních služeb, tedy od praktických lékařů či dentistů provozujících malé ordinace přes specializovaná zdravotnická pracoviště až po velké nemocnice, a to v rozsahu, jenž odpovídá jejich podílu na poskytování zdravotních služeb. V praxi tedy není zdravotnická dokumentace vedena např. pouze u registrujícího praktického lékaře, nýbrž u každého poskytovatele zdravotních služeb, kterého zemřelý navštívil, a u nějž mu byly nějaké zdravotní služby poskytovány (včetně prostého vyšetření).

Zdravotnická dokumentace ze zákona obsahuje (mimo identifikační údaje pacienta a poskytovatele zdravotních služeb) především:

- informace o zdravotním stavu pacienta, o průběhu a výsledku poskytovaných zdravotních služeb a o dalších významných okolnostech souvisejících se zdravotním stavem pacienta a s postupem při poskytování zdravotních služeb;

1) Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

2) Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci, ve znění pozdějších předpisů.

- údaje zjištěné z rodinné, osobní a pracovní anamnézy pacienta, a je-li to důvodné, též údaje ze sociální anamnézy;
- údaje vztahující se k úmrtí pacienta.

Ve zdravotnické dokumentaci je tedy obsažen **popis zdravotního stavu pacienta a eventuálně jeho rodiny** (a historie tohoto stavu), **vývoj tohoto zdravotního stavu v době, kdy byly pacientovi poskytovány zdravotní služby, a dále informace o poskytování veškerých zdravotních služeb, které byly pacientovi** (u daného poskytovatele zdravotních služeb) poskytovány, a o jejich průběhu. S ohledem na tento rozsah skutečností, které jsou v ní zaznamenávány, je zdravotnická dokumentace velmi hodnotným a často nedoceníitelným zdrojem informací při hledání příčiny zdravotní újmy pacienta, anebo dokonce jeho smrti.

Ruku v ruce s podrobností informací, které jsou ve zdravotnické dokumentaci zaznamenávány, kráčí také její rozsah, jenž je mnohdy značný. Např. v případě hospitalizace pacienta jsou to často desítky stran obsahující několikrát denně doplňované údaje z jeho vyšetření a pozorování. V jednotlivých zápisech se laická osoba rovněž (s ohledem na odbornou terminologii) většinou velmi obtížně orientuje, a proto je pro detailní seznámení s jejím obsahem často nutno vyhledat lékaře či přímo soudního znalce (viz kapitola 3).

Součástí zdravotnické dokumentace je mj. také list o prohlídce zemřelého a průvodní list k pitvě a pitevní protokol (viz kapitola 2).

Ještě se hodí poznamenat, že zákon o zdravotních službách výslovně stanovuje, že zdravotnická dokumentace, včetně jejích samostatných součástí, musí být vedena **průkazně, pravdivě, čitelně a musí být průběžně doplňována**. V praxi lze bohužel narazit na případy, kdy zdravotnická dokumentace v souladu s těmito povinnostmi vedena není, např. je nekompletní, nečitelná, nebo dokonce zcela schází. Pokud v takovém případě probíhá spor o náhradu újmy způsobené úmrtím zemřelého, v němž je žalovaný poskytovatel zdravotních služeb, je zpravidla na tomto poskytovateli, aby prokázal, že jeho postup při poskytování zdravotních služeb byl správný.

1.1.2 Kdo a kdy může do zdravotnické dokumentace nahlížet?

Otázka vymezení osob oprávněných k přístupu do zdravotnické dokumentace je obsažena především v § 33 a § 65 zákona o zdravotních službách.

Za života zemřelého (pacienta) má do zdravotnické dokumentace a obecně k informacím o zdravotním stavu v první řadě přístup **on sám** a dále **osoby, které jím byly přímo určeny a do této dokumentace zaznamenány**; v případě nezletilého nebo osoby s omezenou svéprávností také jeho **zákonný zástupce** nebo **opatrovník** (dále také **pěstoun či jiná pečující osoba**, pokud již nespádají do předcházejícího výčtu). V situaci, kdy je pacient např. v bezvědomí (případně jeho zdravotní stav jinak vylučuje komunikaci), mohou bez výslovného určení do zdravotnické dokumentace nahlížet a informace o zdravotním stavu získávat tzv. osoby blízké (viz níže).

Poznámka o výslovném určení, které osoby mohou za života pacienta nahlížet do jeho zdravotnické dokumentace, je zaznamenána v konkrétní zdravotnické dokumentaci. Z logiky věci se tak vždy **vztahuje pouze ke konkrétnímu poskytovateli zdravotních služeb, který je o tomto přání pacienta uvědomen**. Ostatní poskytovatelé se o ní nemají jak dozvědět, jelikož neexistuje jednotný systém sdílení obdobných informací. Pokud je tedy dán úmysl umožnit určitým osobám volný náhled do zdravotnické dokumentace „plošně“, musí být toto prohlášení vykonáno zvlášť u každého poskytovatele, u kterého je zdravotnická dokumentace o pacientovi vedena. Jak je patrné níže, toto určení má zásadní dopad na šíři přístupu do zdravotnické dokumentace po smrti pacienta.

Po smrti můžou do zdravotnické dokumentace zemřelého nahlížet (včetně informací o výsledku pitvy, byla-li provedena) opět **osoby, které byly za jeho života výslovně v této dokumentaci určeny**, a potom **osoby blízké zemřelému** (ty zvláštní určení nepotřebují). Dále pak má stejné oprávnění zákonný zástupce zemřelého, jeho opatrovník, pěstoun nebo jiná pečující osoba (pokud zároveň nespádají do předcházejícího výčtu).

Pojmem „osoba blízká“ není myšlen libovolný člověk, nýbrž tento pojem má naopak konkrétní právní význam. Občanský zákoník³ mezi osoby blízké obecně řadí **všechny příbuzné v řadě přímé** (rodiče, prarodiče, děti apod.), **sourozence, manžela nebo partnera** podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství⁴ a dále **jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní**.⁵

Poslední v pořadí (obecně) definovaná skupina osob, které bývají považovány za osoby blízké, dopadá na neformální mezilidské vztahy. V praxi do ní spadají především rodinní příslušníci z tzv. širší rodiny (strýc, teta, neteř, synovec apod.), druh či družka, se kterou zemřelá osoba nevstoupila do oficiálního svazku, a teoreticky také velmi blízcí přátelé, pokud lze jejich vztah k zemřelé osobě hodnotit jako dostatečně intenzivní. Na rozdíl od výslovně uvedených příbuzných v řadě přímé – sourozence, manžela a partnera (u nichž blízký vztah k zemřelé osobě vyplývá ze zákona) – je však u těchto „zbylých osob blízkých“ nutno posoudit, zda jejich vztah k zemřelé osobě byl skutečně natolik intenzivní, že by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Jestliže takováto intenzita vztahu (citová blízkost) nebude shledána, nebude možno konstatovat, že se o osobu blízkou jedná.

Osoby spadající do této „zbytkové“ skupiny (na rozdíl od osob v zákoně uvedených výslovně) musí intenzitu vztahu k zemřelé osobě obsáhleji tvrdit, tedy tento vztah a jeho hloubku popsat a dále tato svá tvrzení prokázat. Co se týče prokazování, v tomto směru nejsou kladeny žádné meze, a tak coby důkaz může posloužit svědecká výpověď někoho ze společných známých, listiny, z jejichž obsahu lze dovodit charakter daného vztahu, společné fotografie či jiné záznamy, z nichž lze dovodit (a doložit) existenci blízkého vztahu, a dále prakticky cokoliv, co může posloužit obdobně (je-li to účelné).

Za svého života může pacient výše popsaný rozsah přístupu do „své“ zdravotnické dokumentace omezit tím, že **určitým osobám sdělování informací o svém zdravotním stavu a nahlížení do zdravotnické dokumentace výslovně zakáže**. Toto právo není nijak omezeno a zákaz může být klidně učiněn např. vůči všem blízkým osobám či jiné z osob výše zmíněných (a v zákoně o zdravotních službách uvedených), neboť **přednost před textem zákona zde má svobodná vůle pacienta**. Podobně jako v případě výslovného určení osob, které mohou být o jeho zdravotním stavu informovány a do dokumentace nahlížet (viz výše), je poznámka o tomto výslovném zákazu také zaznamenána v konkrétní zdravotnické dokumentaci, přičemž z logiky věci se vždy vztahuje pouze ke zdravotnické dokumentaci vedené u jednoho poskytovatele zdravotních služeb. Pokud tedy měl pacient v úmyslu učinit zákaz „plošně“, musel toto prohlášení vykonat zvlášť u každého poskytovatele, u kterého je o něm zdravotnická dokumentace vedena.

Tento zákaz platí i po smrti a nelze jej ze strany osob v něm uvedených bohužel **nijak zvrátit** (zákon v tomto respektuje svobodnou vůli zemřelého). Jedinou zákonnou **výjimku z něj tvoří případy ochrany zdraví pozůstalých nebo jiných osob**, tedy např. v případě, kdy k úmrtí došlo z důvodu závažné infekční nemoci, v nichž je možno i přes daný zákaz informovat ohrožené osoby v nezbytně nutném rozsahu a tím jim umožnit včas podstoupit efektivní léčbu.

3) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

4) V současné době umožňuje právní řád České republiky oficiální partnerství osob stejného pohlaví, které je v mnoha otázkách postaveno na roveň manželství.

5) § 22 odst. 1 občanského zákoníku.

Jak bylo nicméně uvedeno výše, zákaz poskytování informací o zdravotním stavu a nahlížení do zdravotnické dokumentace se vztahuje vždy **pouze ke konkrétnímu poskytovateli zdravotních služeb, který je o něm uvědomen**, a je tedy naděje, že zemřelý nebyl natolik důsledný, aby potřebné prohlášení vykonal na všech místech, kde mu byly poskytovány zdravotní služby, a tudíž také naděje, že i přes daný zákaz se po smrti podaří nějaké informace získat u poskytovatelů, u nichž pozůstalí zakázaný přístup nemají.

Pokud pozůstalý, který se domáhá přístupu do zdravotnické dokumentace, je k tomuto oprávněn ve smyslu výše obsáhle uvedených kritérií, **je poskytovatel zdravotních služeb, který konkrétní zdravotnickou dokumentaci vede, povinen ji zpřístupnit**.

Nad rámec uvedených je na základě výslovných zákonných výjimek umožněn přístup do zdravotnické dokumentace a k informacím o zdravotním stavu mnoha osobám od posudkových lékařů po veřejného ochránce práv, a to v rámci jejich činnosti (nicméně tato problematika již přesahuje zaměření manuálu).

1.1.3 Jakým způsobem konkrétně mohu informace ze zdravotnické dokumentace získat?

Osoba oprávněná k přístupu do zdravotnické dokumentace do ní může v první řadě **nahlížet**, tedy studovat její text. Tímto však rozsah jejích oprávnění nekončí.

V rámci přístupu do zdravotnické dokumentace může pozůstalý pořizovat vlastními prostředky **výpisy** z této dokumentace (dělat si poznámky o jejím obsahu) nebo přímo její **kopie** (což bývá v dnešní době realizováno nejčastěji prostřednictvím fotoaparátu nebo mobilního telefonu).

Pokud se pozůstalý rozhodne, že uvedené výpisy či kopie neprovede sám, může o pořízení kopie zdravotnické dokumentace nebo její části požádat poskytovatele zdravotních služeb (motivací může být např. ne vždy vysoká kvalita svépomocí pořizovaných fotokopií). Ten je povinen takové žádosti vyhovět a kopie v požadovaném rozsahu pozůstalému pořídit nejpozději **do 30 dnů od požádání**. V některých případech se může jevit účelnější **pořízení výpisu ze zdravotnické dokumentace** než kopírování jejích rozsáhlých pasáží. Výpis ze zdravotnické dokumentace je dokument uceleně shrnující obsah této dokumentace a všechny podstatné informace týkající se zdravotního stavu zemřelého (a poskytování zdravotních služeb jeho osobě), což se může hodit v případech, kdy je potřeba zjistit pouze některé konkrétní údaje. Pokud se nicméně pozůstalí domáhají kopií zdravotnické dokumentace na základě podezření, že k úmrtí zemřelého došlo právě v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb, rozhodně **nedoporučujeme na toto nahrazení kopií pouhým výpisem přistoupit**, neboť nelze vyloučit, že lékař provádějící výpis některé důležité informace zkreslí či „opomene“ uvést. Navíc pro účely náhrady újmy je vhodnější pracovat s kompletním obsahem zdravotnické dokumentace, a nejen výňatky.

Pořízení výpisů nebo kopií poskytovatelem zdravotních služeb a jejich zaslání osobě, která je požadovala, je však **možno zpoplatnit** (viz níže).

1.1.4 Může mi informace o zemřelém sdělit přímo lékař?

Obecně jsou lékaři, a vůbec všichni zdravotničtí pracovníci, vázáni povinností **zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděli v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb**. Tato povinnost nicméně není bezvýjimečná a mezi dalšími se **nevztahuje ani na informace obsažené ve zdravotnické dokumentaci, ke kterým mají pozůstalí či jiné z výše uvedených osob volný přístup**. Ostatně bylo by nelogické, kdyby mohli pozůstalí na straně jedné získat informace nahlížením do zdravotnické dokumentace a na straně druhé by jim tytéž informace nemohly být sděleny přímo lékařem.

Není tedy dán žádný důvod k tomu, proč by nemohly být informace o zemřelém a jeho zdravotním stavu, ke kterým mají pozůstalí právo na přístup, sděleny přímo lékařem nebo proč by s ním nemohl být obsah zdravotnické dokumentace konzultován. Konkrétní ošetřující lékař však není povinen se nahlížením do zdravotnické dokumentace účastnit (dohled může vykonávat jiná poskytovatelem pověřená osoba).

1.1.5 Jak probíhá nahlížení do zdravotnické dokumentace a co to může stát?

Nahlížení do zdravotnické dokumentace probíhá ve zdravotnickém zařízení provozovaném poskytovatelem zdravotních služeb, který ji vede. Může se tak dít ve specializované místnosti (v případě nemocnic nebo jiných velkých zdravotnických zařízeních) či přímo v ordinaci (v případě menších poskytovatelů zdravotních služeb), přičemž konkrétní způsob organizace záleží na poskytovateli zdravotních služeb.

Bez ohledu na velikost poskytovatele zdravotních služeb a další okolnosti zákon o zdravotních službách výslovně uvádí, že **nahlížení do zdravotnické dokumentace nesmí narušit poskytování zdravotních služeb**. To v praxi znamená, že sice je poskytovatel zdravotních služeb povinen oprávněné osobě přístup do zdravotnické dokumentace umožnit, **nicméně kdy a v jakém rozsahu závisí na objektivních okolnostech vyplývajících z požadavků na poskytování zdravotních služeb jiným osobám**. Stěží si lze představit situaci, kdy bude schopen praktický lékař umožnit ihned rozsáhlé nahlížení do zdravotnické dokumentace, když má v dané chvíli čekárnu plnou nemocných lidí; stejně tak není zpravidla možno očekávat okamžité zpřístupnění zdravotnické dokumentace v nemocnici, pokud se např. nachází většina zdravotnických pracovníků příslušného oddělení na operačním sále. Tato situace může být řešena různě, ať už stanovením konkrétních hodin, v nichž mohou oprávněné osoby do zdravotnické dokumentace nahlížet, nebo jejím zpřístupněním pouze po předcházející dohodě na konkrétním termínu (je tedy potřeba konkrétně se na režim panující u konkrétního poskytovatele informovat).

K tomu je důležité podotknout, že nahlížení do zdravotnické dokumentace je možno realizovat **pouze za přítomnosti zaměstnance pověřeného poskytovatelem zdravotních služeb**, jehož úkolem je dohlížet na to, aby při něm nedošlo např. k poškození jednotlivých částí dokumentace či jiným excesům.

Mimo komplikace spočívající ve výše zmíněné možnosti zaneprázdnění poskytovatele zdravotních služeb může být přístup do zdravotnické dokumentace tzv. „na počkání“ znemožněn jinými objektivními okolnostmi, a to např. skutečností, že ta je u daného poskytovatele archivována centrálně, a nikoliv na konkrétním pracovišti, přičemž její příprava k nahlížení si vyžádá určitý čas (toto může nastat např. u velkých nemocnic), nebo dále se může k nahlížení sejít v jeden okamžik tolik osob, že nebude z kapacitních důvodů možno všem vyhovět.

Vždy tedy doporučujeme předem záměr dostavit se k nahlížení do zdravotnické dokumentace poskytovateli zdravotních služeb ohlásit a dohodnout se na datu a čase, v němž toto nahlížení proběhne, a případně také na jeho rozsahu (zda bude studována kompletní dokumentace, nebo jen její část, např. za určité období.). Když tak pozůstalí učiní, mají daleko větší šanci, že nahlížení proběhne bez komplikací.

Osobě, která zdravotnickou dokumentaci studuje, by měl být poskytnut dostatečný čas k tomu, aby z ní zjistila kýžené informace. **Pokud tedy výše zmíněné objektivní podmínky toto neumožňují v rámci jednoho uceleného nahlížení, je povinností poskytovatele zdravotních služeb umožnit pozůstalému v tomto nahlížení pokračovat, jakmile objektivní překážky odpadnou**. Rozhodně by pak nemělo být argumentu narušení poskytování zdravotních služeb účelově zneužíváno ve snaze zabránit pozůstalým v přístupu k informacím o zdravotním stavu zemřelého.

Jak bylo již výše zmíněno, existují případy, v nichž může poskytovatel zdravotních služeb některé činnosti s tímto spojené zpoplatnit. Zákon o zdravotních službách konkrétně stanoví, že pokud na žádost oprávněné osoby vytvoří výpis ze zdravotnické dokumentace anebo její kopie, může po této osobě požadovat **úhradu ve výši, která nesmí přesáhnout náklady spojené s pořizováním výpisu nebo náklady vynaložené na pořizování kopie zdravotnické dokumentace**, a dále, jsou-li tyto dokumenty posílány poštou, **úhradu za jejich odeslání, a to ve výši, která nesmí přesáhnout náklady spojené s jejich odesláním**.

Stanovení nákladů spojených s eventuálním odesláním dokumentů je jednoduché, jelikož vychází z ceníků provozovatele poštovních služeb. Náklady na pořízení výpisu a kopií jsou (předem) stanovovány v ceníku konkrétního poskytovatele zdravotních služeb, přičemž by měly reflektovat reálné náklady (např. skutečnou cenu tisku).

Tento ceník pak musí být umístěn na místě veřejně přístupném pacientům, což může být splněno jeho vyvěšením v čekárně, nicméně stále častěji se ceník spolu s jinými informacemi objevuje na internetových stránkách poskytovatelů zdravotních služeb.

Mezi náklady na pořízení výpisu ze zdravotnické dokumentace nebo jejích kopií nespádají pouze náklady vynaložené na jejich tisk, nýbrž je možno mezi ně zařadit také náklady reflektující čas lékaře či jiného zdravotnického pracovníka účelně vynaložený na jejich vyhotovení. Rovněž tyto částky a případně způsob jejich výpočtu musí být uvedeny v ceníku poskytovatele zdravotních služeb.

Ačkoliv ze zákona již výslovně nevyplývá, že by bylo zakázáno zaplacením uvedené úhrady podmínit poskytnutí výpisu nebo kopie (tedy vydat je až poté, co bude částka zaplacená), jsme toho názoru, že **takový postup by byl protiprávní**. Tento postup by odporoval bezvýjimečné povinnosti poskytnout tyto dokumenty v třicetidenní lhůtě, jež byla uvedena výše, přičemž, pokud by zákonodárce zamýšlel existenci možnosti poskytovatele podmínit poskytnutí výpisu ze zdravotnické dokumentace nebo její kopie úhradou nákladů jejich vytvoření, zajisté by to bylo v zákoně o zdravotních službách výslovně uvedeno (jako je tomu např. v zákoně o svobodném přístupu k informacím⁶). V praxi by tedy mělo být postupováno tak, že **poskytovatel zdravotních služeb předá či zašle pozůstalému požadované dokumenty a následně (nebo současně) jej požádá o uhrazení vyčíslené částky**.

Bohužel v praxi se vyskytují případy, kdy poskytovatelé zdravotních služeb (především větší nemocnice či psychiatrické léčebny) ve svém ceníku uvádějí platby nejen za výše uvedené účelně vynaložené náklady, ale rovněž za samotné nahlížení, a to formou paušální částky za určité časové období (např. za každou započatou čtvrt hodinu). Takováto platba podle nás **nemá oporu v zákoně**, kterýžto situace, v nichž je umožněno ve spojení s přístupem do zdravotnické dokumentace určitou úhradu účtovat, vyjmenovává taxativně (uzavřeným výčtem) a další nepřipouští, **a poskytovatelé zdravotních služeb tedy nejsou oprávněni ji vybírat**.

1.2 Informace od zdravotní pojišťovny

Drtivá většina lékařsky relevantních informací bývá obsažena ve zdravotnické dokumentaci vedené poskytovateli zdravotních služeb, opomenout nicméně nelze ani zdravotní pojišťovny. Dle § 2 zákona o veřejném zdravotním pojištění⁷ dopadá veřejné zdravotní pojištění na všechny osoby, které mají trvalý pobyt na území České republiky, a dále na osoby, které tento trvalý pobyt nemají, pokud jsou zaměstnanci zaměstnavatele, jenž má sídlo nebo trvalý pobyt na území České republiky. Téměř každý člověk na území tohoto státu je tedy pojištěncem vedeným u některé ze zdravotních pojišťoven (největší procento osob je pak pojištěno u Všeobecné zdravotní pojišťovny).

1.2.1 Jakými informacemi disponují zdravotní pojišťovny?

Veřejné zdravotní pojišťovny z principu nedisponují podrobnými informacemi o zdravotním stavu osoby, evidují nicméně záznamy o vyúčtovaných zdravotních službách ze strany poskytovatelů zdravotních služeb, z nichž lze především dovodit, **jaké poskytovatele zemřelý navštěvoval a v jakém rozsahu, a tedy u ja-**

6) § 17 odst. 5 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

7) Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

kých poskytovatelů se nachází zdravotnická dokumentace, jejíž obsah by mohl při hledání odpovědi přijít vhod. Nejen pozůstalí, ale ani jim známí poskytovatelé zdravotních služeb nemusí mít kompletní přehled o tom, kde všude se zemřelý léčil.

1.2.2 Kdo, kdy a v jakém rozsahu může do informací zdravotních pojišťoven nahlížet?

Pokud se jedná o přístup k informacím vedeným o zemřelém zdravotní pojišťovnou, ten je daleko komplikovanější než v případě zdravotnické dokumentace či níže uvedeného trestního spisu. Zdravotní pojišťovny mají ze zákona povinnost pojištěnci (eventuálně jeho zákonnému zástupci) na žádost bezplatně a bez zbytečného odkladu poskytnout jedenkrát ročně formou výpisu z osobního účtu údaje o hrazených službách uhrazených za tohoto pojištěnce v období posledních dvanácti měsíců (před podáním žádosti).⁸ O poskytnutí informací za období delší, či dokonce o poskytnutí informací o zemřelé osobě pozůstalým se již zákon výslovně nezmiňuje, z čehož **je zdravotními pojišťovnami bohužel často dovozováno, že informace o zemřelé osobě poskytovat nelze.**

Přes uvedené je možno rovněž tuto cestu k informacím o zemřelém vyzkoušet. S ohledem na značnou podobnost obou případů a také obdobnou citlivost informací (v případě samotné zdravotnické dokumentace je dokonce vyšší) se nabízí podpůrná argumentace rozsahem přístupu pozůstalého do zdravotnické dokumentace vedené o zemřelém. **Jednoduše, má-li pozůstalý v konkrétním případě přístup do zdravotnické dokumentace zemřelého, není v tomto případě dána žádná překážka spočívající v ochraně osobních údajů zemřelého.** V praxi však bude záležet pouze na vstřícnosti a benevolenci konkrétní zdravotní pojišťovny (jednoznačná zákonná „páka“ schází).

1.3 Informace ze spisů orgánů činných v trestním řízení

Dalším zdrojem informací vedoucím ke zjištění příčiny úmrtí a jeho okolností může být spisový materiál orgánů činných v trestním řízení, tedy v praxi policejní spis a soudní spis vedené v trestním řízení (trestní spis).

Hodí se poznamenat, že už samotný fakt, že ve věci úmrtí osoby je vedeno trestní řízení, nasvědčuje tomu, že okolnosti tohoto úmrtí nebyly standardní. Naopak jako velmi pravděpodobná se v takovém případě jeví skutečnost, že k úmrtí došlo v souvislosti s nějakým protiprávním činem, resp. vinou cizího zavinění. Informace, které trestní spis obsahuje, mohou být tedy velmi důležité jak pro zjištění bližších okolností a příčiny úmrtí, tak pro závěr, zda je dána něčí odpovědnost za smrt zemřelého.

1.3.1 Jaké informace obsahuje trestní spis?

Obsahem trestního spisu jsou veškeré dokumenty shromážděné v rámci trestního řízení-počínaje usnesením o zahájení tohoto řízení přes další procesní rozhodnutí a protokoly o konání jednotlivých úkonů trestního řízení (včetně provádění dokazování) až po konečné rozhodnutí ve věci. V praxi se trestní spis dělí na dvě části, a sice spis původně vedený policejním orgánem a dále soudní spis (pokud trestní věc dospěje do stadia řízení před soudem).

Pro účely pozůstalých je podstatné, že trestní spis obsahuje **svědecké výpovědi a další, mnohdy obsáhlý důkazní materiál** osvětlující detailní okolnosti vedoucí ke smrti jim blízkého člověka. Obsahem trestního spisu jsou velmi často (nebylo-li trestní řízení zastaveno hned v počátku) také **znalecké posudky** z příslušných oborů potřebné k objasnění, zda konkrétní okolnosti nasvědčují tomu, že je za nastalé úmrtí dána odpovědnost jiné osoby.

8) § 43 odst. 2 zákona o veřejném zdravotním pojištění.

Všechny informace, které jsou nahlížením získány, a tedy také veškeré dokumenty, jež jsou v tomto spise obsaženy a přístupné k nahlédnutí, **mohou pak být použity v případných dalších soudních a jiných řízeních směřujících k uplatnění případného nároku na náhradu újmy, která smrtí zemřelého pozůstalým vznikla.**

To se týká také znaleckých posudků, jejichž obsahem může být identifikace konkrétního pochybení, které k úmrtí vedlo, a konkrétní osoby, jež je za něj odpovědná (viz kapitola 3). Pozůstalí tedy mohou využít skutečnosti, že orgány v činné v trestním řízení za něj takřkajíc „vykonaly část práce“.

1.3.2 Kdo, kdy a v jakém rozsahu může do trestního spisu nahlížet?

Otázky vedení trestního spisu, včetně nahlížení do něj, jsou upraveny v trestním řádu.⁹ Do trestního spisu mohou nahlížet **obviněný** a jeho **obhájce, poškozený** (osoba, jíž bylo trestným činem ublíženo na zdraví, nebo jíž byla způsobena majetková škoda, případně nemajetková újma) a **zúčastněná osoba** (osoba, jíž byla v souvislosti s řízením zabráněna věc nebo část majetku) a jejich **zmocněnci** (bližší informace o těchto osobách jsou uvedeny v kapitole 5). Totéž právo má rovněž **zákonný zástupce** nebo **opatrovník** obviněného, poškozeného či zúčastněné osoby, pokud jsou tyto osoby nezletilé nebo je-li jejich svéprávnost omezena. Dále pak trestní řád hovoří o tzv. **jiných osobách**, které mohou nahlížet do trestního spisu **se souhlasem** předsedy senátu (v soudním řízení), resp. státního zástupce nebo policejního orgánu (v rámci přípravného řízení), **pokud je toho třeba k uplatnění jejich práv.**

Pozůstalý po zemřelém vystupuje v rámci trestního řízení v pozici poškozeného, jelikož jeho úmrtím mu byla způsobena nemajetková (duševní) újma, přičemž nároky z ní může uplatnit již v rámci trestního řízení anebo později samostatně (viz kapitola 5). Jak přímo pozůstalým, tak eventuálně jejich zmocněnci nebo zákoněmu zástupci či opatrovníkovi (pokud je pozůstalý má) tedy náleží právo volně nahlížet do trestního spisu.

Co do rozsahu je výše uvedeným osobám v zásadě umožněno nahlížet v plném rozsahu. Výjimku z tohoto pravidla představují v první řadě **utajené informace podle zvláštních zákonů** a dále **osobní údaje svědků**, pokud je dána důvodná obava, že jim či osobám jim blízkým hrozí újma. Policejní orgán nebo státní zástupce mohou v rámci přípravného řízení právo nahlédnout do spisů **ze závažných důvodů odepřít**. Takovými závažnými důvody může být zejména konkrétní možnost ohrožení, popř. zmaření výsledků přípravného řízení. Tyto důvody připadají v úvahu spíše u obviněného nebo poškozeného, který může zároveň vystupovat v pozici svědka; u „prostých“ pozůstalých by k odepření přístupu do trestního spisu dojít nemělo.

1.3.3 Jakým způsobem mohou konkrétně informace z trestního spisu získat?

Osoby oprávněné k přístupu do trestního spisu mohou nad rámec prostého nahlížení z tohoto spisového materiálu pořizovat **výpisky a poznámky a kopie spisů a jejich částí**. Ačkoliv na rozdíl od zákona o zdravotních službách toto trestní řád explicitně nezmiňuje, rovněž zde platí, že poškozený (či jiná z uvedených osob) může policejní orgán, státní zastupitelství nebo soud požádat o pořízení kopií trestního spisu či jeho části. Takové žádosti je daný orgán povinen vyhovět a požadované kopie spisového materiálu pořídit, přičemž, pokud tak nelze učinit ihned, je povinen dohodnout se s osobou, která kopie požadovala, na termínu jejich předání. Vyloučeno není ani jejich zaslání prostřednictvím provozovatele poštovních služeb.

Pořízení kopií spisového materiálu orgánem činným v trestním řízení a jejich případné zaslání osobě, která je požadovala, je však **možno zpoplatnit** (viz níže).

9) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

1.3.4 Jak probíhá nahlížení do trestního spisu a co to může stát

Nahlížení do trestního spisu se koná v sídle policejního orgánu, který trestní řízení vede, eventuálně v sídle státního zastupitelství, které průběh trestního řízení dozoruje. Ve fázi řízení před soudem je pak přístup do trestního spisu možný v sídle konkrétního soudu, který věc projednává (eventuálně v sídle soudů projednávajících odvolání nebo jiné opravné prostředky).

Stejně jako výše v případě zdravotnické dokumentace rozhodně nelze očekávat, že se podaří realizovat nahlížení do spisu „na počkání“ poté, co se oprávněná osoba dostaví do sídla konkrétního orgánu činného v trestním řízení. Jako v případě nahlížení do zdravotnické dokumentace je zde též dána spousta objektivních okolností limitující orgány činné v trestním řízení. Kromě výše uvedených okolností, které jsou spojené s archivací spisů a nutností je k nahlížení připravit nebo přichystat kapacitně vyhovující prostor určený k nahlížení, způsobuje další komplikace fakt, že spisová dokumentace (např. z důvodu podání opravných prostředků) **putuje mezi jednotlivými orgány činnými v trestním řízení**, případně skutečnost, že právě v době, kdy oprávněná osoba hodlá do spisu nahlízet, **může být tento zrovna přítomen při provádění některého z úkonů trestního řízení**. Rovněž zde tedy **doporučujeme záměr dostavit se k nahlížení do trestního spisu příslušnému orgánu činnému v trestním řízení vždy předem ohlásit a dohodnout se na datu a čase, v němž toto nahlížení proběhne**, a případně také na jeho rozsahu (zda bude studován kompletní spis, nebo jen jeho část).

Nahlížení může probíhat ať už v kanceláři příslušného pracovníka orgánu činného v trestním řízení, který má konkrétní věc na starosti (zejména v případě policejních orgánů), nebo ve speciálních a k tomu určených prostorech (zejména v případě soudů). **Nahlížení je vždy realizováno za přítomnosti odpovědného pracovníka** daného orgánu činného v trestním řízení, jehož úkolem je dohlížet na to, aby při něm nedošlo např. k poškození jednotlivých částí spisu či jiným excesům.

Samotné nahlížení do trestního spisu **je bezplatné**. Trestní řád nicméně stanoví, že pokud oprávněná osoba v průběhu tohoto nahlížení pořizuje výpisky a poznámky nebo kopie spisu, **činí tak na své vlastní náklady**. V praxi to znamená, že požádá-li oprávněná osoba příslušný orgán činný v trestním řízení o pořízení kopií spisového materiálu (tedy pokud jej nepořizuje sama např. fotoaparátem), je tento orgán oprávněn **požadovat po ní úhradu nákladů**, které byly na pořízení kopií a eventuálně také jejich zaslání účelně vynaloženy.

Výše požadované úhrady musí být v případě policejního orgánu nebo státního zastupitelství stanovena v souladu s předem vytvořeným ceníkem, přičemž částky v něm stanovené by měly reflektovat reálné náklady (např. skutečnou cenu tisku). Není sice dána povinnost tento ceník zveřejnit, nicméně příslušné orgány jsou povinny poskytnout je oprávněné osobě k nahlédnutí.

V případě soudů je výše nákladů na pořízení kopií v praxi stanovována podle zákona o soudních poplatcích.¹⁰ Bohužel cena kopií stanovená v tomto předpise se vymyká nákladům, jež by v současné době mohly být považovány za realistické, když za vyhotovení kopie listin, protokolu, příloh, záznamů, jiných částí spisů a ostatních evidenčních pomůcek vedených soudem včetně pořízených výpisů z nich za každou i započatou stránku stanovuje částku 20 Kč (bohužel tato částka byla stanovována v minulosti a sazebník nebyl od té doby novelizován). V případě kopií soudního spisu je tedy zásadně ekonomičtější jejich pořízení svépomocí.

1.4 Informace od zaměstnavatele

Zdroj jistých informací může představovat rovněž dokumentace vedená zaměstnavatelem, tedy tzv. osobní spis zaměstnance, přičemž ta přichází v úvahu v případě, kdy dojde k úmrtí v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání.

10) Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, jehož přílohou je Sazebník soudních poplatků.

1.4.1 Jaké informace obsahuje osobní spis zaměstnance?

Zaměstnavatelé jsou ze zákona (dle zákoníku práce¹¹) oprávněni, nikoliv povinni vést osobní spis zaměstnance, přičemž jeho obsah je limitován pouze shora, a to tak, že tento osobní spis smí obsahovat jen **písemnosti, které jsou nezbytné pro výkon práce** v základním pracovněprávním vztahu.¹² Podle nezávazných doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí¹³ by osobní spis zaměstnance měl obsahovat:

- osobní údaje (žádost uchazeče o zaměstnání, zápočtový list od předcházejícího zaměstnavatele, osobní dotazník, životopis, fotokopie dokladu o dosaženém vzdělání, doklady o dalším vzdělání, vyjádření lékaře ke zdravotní způsobilosti zaměstnance, změny v osobních údajích);
- smlouvy (pracovní smlouva a její dodatky a změny, dohoda o odpovědnosti k ochraně hodnot svěřených k vyúčtování, dohoda o odpovědnosti za ztrátu svěřených věcí, dohoda o pracovní činnosti, dohoda o provedení práce);
- údaje o práci a chování (hodnocení zaměstnance, převedení a přeložení, změna pracovního zařazení, upozornění na nedostatky v práci, stížnosti zaměstnance a jejich vyřízení);
- příjmy a požitky (mzdový nebo platový výměr, evidence o zdanitelných příjmech ze závislé činnosti, evidence záloh, evidence daní z příjmů ze závislé činnosti, evidence příspěvků na zdravotní a sociální pojištění, evidence jiných pojištění, evidenční list pro důchodové zabezpečení, půjčky a výpomoci, služební byt);
- údaje o pracovní době (evidence pracovní doby, evidence práce přesčas, evidence pracovní pohotovosti, evidence noční práce, evidence nepřítomnosti v práci, evidence pracovní neschopnosti, evidence o dovolené na zotavenou).

Je otázkou, do jaké míry budou uvedené informace vedené v osobním spise zemřelého pro otázku příčiny úmrtí a eventuálně odpovědné osoby skutečně relevantní, nelze však vyloučit, že rovněž skutečnosti obsažené ve jmenovaných dokumentech pomohou v rekonstrukci celkového kontextu věci, a to např. ze zaznamenaného průběhu výkonu práce, délky pracovní doby či vyjádření lékaře o zdravotní způsobilosti zaměstnance nezbytné pro daný druh práce apod.

1.4.2 Kdo, kdy a v jakém rozsahu může do osobního spisu zaměstnance nahlížet?

Bohužel, obdobně jako ve výše uvedeném případě zdravotních pojišťoven, zákoník práce v § 312 odst. 3 výslovně hovoří pouze o přístupu samotného zaměstnance, který má právo do svého osobního spisu nahlížet, činit si z něho výpisky a pořizovat si stejnopisy dokladů v něm obsažených (a to na náklady zaměstnavatele). Mlčí již nicméně o přístupu jiných osob, tím spíše o přístupu pozůstalých po zemřelém zaměstnanci, a tedy absentuje jednoznačná zákonná povinnost, již by bylo možno na zaměstnavatelích vynutit.

Opět tedy bude záležet na vstřícnosti konkrétního zaměstnavatele, zda přístup do osobního spisu zemřelého zaměstnance jeho pozůstalým umožní.

11) Zákon č. 262/2006 Sb., zákon zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

12) § 312 odst. 1 zákoníku práce.

13) Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Příručka pro personální agendu a odměňování zaměstnanců. XVI. Osobní spis zaměstnance* [online]. 2018 [cit. 19. 2. 2018]. Dostupné z: <http://ppropo.mpsv.cz/XVII1Obsahosobnihospisu>.

1.5 Shrnutí

V této kapitole jsme představili mj. zdroje, ze kterých lze získat bližší informace související s okolnostmi úmrtí dotčené osoby. Těmi nejdůležitějšími mohou být:

- zdravotnická dokumentace;
- informace získané od zdravotní pojišťovny;
- spisy vedené orgány činnými v trestním řízení;
- informace získané od zaměstnavatele zesnulého.

Zdravotnická dokumentace obsahuje především údaje týkající se zdravotního stavu pacienta (zesnulého), průběhu a výsledku jemu poskytovaných zdravotních služeb a dalších významných okolností souvisejících s jeho zdravotním stavem a s postupem při poskytování zdravotních služeb, a tedy též údaje vztahující se k jeho úmrtí.

Ve zdravotní pojišťovně lze získat záznamy o vyúčtovaných zdravotních službách poskytovaných zesnulému, z nichž lze vyčíst nejen to, jaké zdravotní služby byly zesnulému poskytnuty, tzn., jak byl léčen, ale také to, jaké poskytovatele zdravotních služeb navštěvoval a kde o něm tudíž byla ještě vedena zdravotnická dokumentace.

Je-li v souvislosti s úmrtím dotčené osoby vedeno trestní řízení, představuje spis další zdroj informací. Trestní spis znamená pro pozůstalé především přístup ke svědeckým výpovědím, jakož i k dalšímu materiálu osvětlujícímu okolnosti vedoucí ke smrti dotčené osoby. Obsahem trestního spisu jsou dále velmi často znalecké posudky potřebné k objasnění, zda konkrétní okolnosti nasvědčují tomu, že je za nastalé úmrtí dána odpovědnost jiné osoby.

Údaje získané od zaměstnavatele pak mohou být hodnotné, zejména došlo-li k úmrtí v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání.

Ohledně těch, kteří mohou získat informace ze zdravotnické dokumentace zemřelého, obecně platí, že se jedná o osoby, které byly zemřelému blízké, dále pak ty, které zemřelý označil ještě za svého života. Bohužel v případě poskytování informací zdravotními pojišťovnami nebo zaměstnavatelem jakákoli právní úprava pro případ smrti pojištěnce, resp. zaměstnance chybí, a tudíž je často jen na vstřícnosti konkrétní zdravotní pojišťovny či zaměstnavatele, zda informace poskytne.

Jedná-li se o nahlížení do trestního spisu, toto mohou činit jak pozůstalí coby poškození, tak jejich zmocněnci (zástupci). Totéž právo má i zákonný zástupce nebo opatrovník pozůstalých, pokud jsou tyto osoby nezletilé anebo je-li jejich svéprávnost omezena.

Důležité je rovněž si uvědomit, že získání informací ohledně okolností úmrtí konkrétní osoby nemusí být bezplatné. Jedná-li se o informace ze zdravotnické dokumentace, může poskytovatel zdravotních služeb za výpis ze zdravotnické dokumentace nebo pořízení její kopie požadovat úhradu, jejíž výše nesmí přesáhnout náklady spojené s pořízením výpisu či náklady vynaložené na pořízení kopie, a dále, jsou-li tyto dokumenty posílány poštou, úhradu za jejich odeslání, a to ve výši, která nesmí přesáhnout náklady spojené s jejich odesláním. Samozřejmě pořizují-li si kopii zdravotnické dokumentace oprávněné osoby samy, poskytovatel zdravotních služeb by si žádnou úhradu účtovat neměl, a to ani za čas tímto nahlížením strávený.

Tak jak je tomu v případě zdravotnické dokumentace, i nahlížení do trestního spisu je bezplatné. Pořizuje-li si pak oprávněná osoba výpisky, poznámky nebo kopie spisu, činí tak na vlastní náklady. To znamená, že pokud pozůstalý či jiná oprávněná osoba příslušný orgán činný v trestním řízení požádá o pořízení kopií spisového materiálu, je tento orgán oprávněn požadovat po ní úhradu nákladů, které byly na pořízení kopií a eventuálně také na jejich zaslání účelně vynaloženy.

2.

Prohlídka těla zemřelého a pitva

2. Prohlídka těla zemřelého a pitva

V předešlé kapitole se obecně hovořilo o možnostech přístupu k informacím týkajících se úmrtí člověka. Jedná-li se o zjištění neznámé příčiny úmrtí či na tuto příčinu navazující určení osoby za toto úmrtí odpovědné, představuje často nenahraditelný zdroj informací samotné tělo zemřelého, a tedy výstupy z jeho posmrtného zkoumání. Tato kapitola se věnuje otázce prohlídky těla zemřelého a pitev a dále přístupu k informacím při těchto úkonech zjištěných, a poskytuje tudíž odpovědi na otázky:

- Kdo a kdy provádí prohlídku těla zemřelého?
- Za jakých okolností se provádí pitva a jaké jsou její druhy?
- Kdo jednotlivé druhy pitev provádí a jaký je mezi nimi rozdíl?
- Jaké informace lze získat z prohlídky těla zemřelého a pitvy?
- Jakým způsobem mohou získat údaje z prohlídky těla zemřelého a pitvy pozůstalí?

2.1 Prohlídka těla zemřelého

Poté co dojde k úmrtí člověka, následuje vždy (bez výjimky) oficiální prohlídka těla zemřelého. Jejím účelem je zjistit smrt konkrétní osoby (tedy zda je daná osoba skutečně mrtva), pravděpodobné datum a čas úmrtí, pravděpodobnou příčinu smrti a dále určit, jestli bude provedena pitva (je-li splněna některá z podmínek pitvy uvedených níže).

2.1.1 Kdo a kdy prohlídku těla zemřelého provádí?

Prohlídky těl zemřelých jsou na základě zákona obecně povinni zajišťovat:

- u svých registrovaných pacientů poskytovatelé zdravotních služeb v oboru všeobecného praktického lékařství a v oboru praktického lékařství pro děti a dorost – tedy klasičtí praktičtí lékaři, a to v rámci své provozní (ordinační) doby a v rozsahu provádění návštěvních služeb; provedení prohlídky nesmí vést k narušení poskytování zdravotních služeb;
- v případě, kdy došlo k úmrtí v nemocnici nebo jiném zdravotnickém zařízení, poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení se tak stalo – tedy lékař pracující v dané nemocnici;
- poskytovatel zdravotnické záchranné služby v případě, kdy k úmrtí došlo při poskytování přednemocniční neodkladné péče – tedy při výjezdu zdravotnické záchranné služby či během převozu do nemocnice, případně jiného zdravotnického zařízení;
- ve zbytku případů (tedy např. v případě úmrtí nastalých v nočních hodinách mimo zdravotnické zařízení) pak lékař vykonávající lékařskou pohotovostní službu nebo poskytovatel či lékař, se kterým má konkrétní kraj pro tyto účely uzavřenu smlouvu.

Zvláštní případy představují úmrtí osob, k nimž došlo ve výcvikovém prostoru, zařízení ozbrojených sil, při výkonu vojenské služby nebo při výkonu vazby, trestu odnětí svobody, eventuálně zabezpečovací detence. V těchto případech provádějí prohlídky těla zemřelých primárně lékaři ozbrojených sil, resp. lékaři Vězeňské služby České republiky.

2.1.2 Jaké informace prohlídka těla zemřelého přináší?

Prohlídka těla zemřelého je jakýmsi předběžným neinvazivním (nedochází při něm zpravidla k otevření těla zemřelého) zhodnocením základních ukazatelů poskytujících informace o úmrtí konkrétního člověka. Její výsledek může podnítit další možné zkoumání příčin smrti a ostatních okolností s úmrtím spojených. S ohledem

na skutečnost, že je prohlídka těla zemřelého prováděna pouze za účelem zjištění základních faktů a ve sporných případech je pouze jakousi branou pro následující postup spočívající především v provedení pitvy, nepředstavuje tato, resp. z ní pořizený list o prohlídce zemřelého příliš obsáhlý zdroj informací.

Pro účely pozůstalých obsahuje formulářový list o prohlídce zemřelého především datum, čas a místo úmrtí zemřelého a dále hlavně **určení předpokládané příčiny úmrtí**, a to včetně uvedení eventuálních příčin stavu, který bezprostřední příčinu úmrtí představoval. Na uvedené určení příčiny úmrtí se v tomto případě nicméně nedá stoprocentně spoléhat, jelikož ta je skutečně v danou chvíli lékařem odhadována, a to nezřídka bez znalosti širší anamnézy konkrétní osoby. V jednoznačnějších případech úmrtí, kdy o příčině úmrtí není rozumného sporu (např. při úmrtích způsobených střetem s automobilem apod.), by sice mohla už samotná prohlídka teoreticky postačovat, v případech komplikovanějších nicméně představuje tato prohlídka spíše „přestupeň“ důkladnějšího posmrtného vyšetření – pitvy.

2.1.3 Jak se dostanu k informacím zjištěným při prohlídce těla zemřelého?

List o prohlídce zemřelého, resp. jeho části se po vyplnění odesílá na několik oficiálních míst. Konkrétně příslušnému matričnímu úřadu, provozovateli pohřební služby zajišťujícímu pohřbení či jiné osobě zajišťující pohřbení a Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky. Kopie části zasílané do poslední jmenované instituce je pak uložena ve zdravotnické dokumentaci vedené o zemřelém poskytovatelem zdravotních služeb, jehož lékař provedl prohlídku těla zemřelého.

O zdravotnické dokumentaci a přístupu do ní se hovořilo v předchozí kapitole. Pokud je list o prohlídce zemřelého součástí zdravotnické dokumentace, mají k němu (stejně jako ke zbytku této dokumentace) pozůstalí volný přístup, jestliže spadají mezi osoby blízké ve smyslu občanského zákoníku nebo byli zemřelým výslovně určeni. Pro rekapitulaci uvádíme, že mezi osoby blízké ze zákona spadají všichni příbuzní v řadě přímé, sourozenci, manžel či partner podle zákona upravujícího registrované partnerství a dále jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.

Když není z nějakého důvodu možno dostat se k listu o prohlídce zemřelého u uvedeného poskytovatele zdravotních služeb (např. pokud došlo k jejímu nechtěnému zničení), je možno domáhat se jeho zpřístupnění na příslušném matričním úřadu, který jej uchovává v rámci tzv. sbírky listin (na jejichž základě se provádějí zápisy do matričních knih). Přístup do této sbírky listin je podobný výše popsanému přístupu do zdravotnické dokumentace; vychází z § 25 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. K nahlížení (a pořizování výpisů a kopií) jsou kromě fyzické osoby, které se zápis týká (tedy v tomto případě zemřelého), oprávněni **členové její rodiny** (za ně se považují **manžel, partner, rodiče, děti, prarodiče, vnuci a pravnuci**), **její sourozenci a zmocněnci těchto osob** (na základě plné moci). Na rámec tohoto výčtu může do sbírky listin na matričním úřadu nahlížet také **osoba, která prokáže, že je to nezbytné pro uplatnění jejích práv** před orgány státu nebo před orgány územních samosprávných celků, přičemž mezi tyto situace spadá rovněž potřeba pro účely uplatnění nároku na náhradu újmy způsobené úmrtím osoby (tato situace může dopadat na **osoby blízké, které nejsou zahrnuty ve výčtu rodinných příslušníků** apod.).

2.2 Pitva

Jsou-li dány pochybnosti o skutečné příčině smrti a na tuto skutečnost navazující informaci o případné odpovědnosti za toto úmrtí, představuje velmi hodnotný zdroj informací pitva zemřelého, tedy invazivní posmrtné vyšetření jeho těla.

Zákon rozlišuje několik druhů pitev dělených podle účelu, jehož má být jejich provedením dosaženo. Konkrétně se jedná o pitvu patologicko-anatomickou, pitvu zdravotní, pitvu soudní a pitvu anatomickou. Nad posledním jmenovaným druhem pitvy není pro účely tohoto manuálu potřeba se pozastavovat, neboť **anatomická pitva** bývá konána k výukovým účelům nebo pro účely vědy a výzkumu v oblasti zdravotnictví, a jejím primárním účelem tedy není zjištění příčiny úmrtí a dalších informací, jichž se pozůstalí zpravidla domáhají.

2.2.1 Kdy a proč se který druh pitvy provádí

Patologicko-anatomická pitva je podle zákona prováděna za účelem zjištění základní nemoci a dalších nemocí, komplikací zjištěných nemocí a k **ověření klinické diagnózy a léčebného postupu u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení smrtí z chorobných příčin**. Jednoduše tento druh pitvy slouží k poskytnutí zpětné vazby lékaři, který pacienta ošetřoval – má tedy ověřit (potvrdit či vyvrátit) veškeré jeho diagnózy uvedené v lékařské zprávě. Tato pitva je tedy konána především v případech, kdy nepanuje stran příčiny smrti a s ní souvisejících okolností zásadní nejasnost anebo pochybnost, ale i tak je dán zájem na ověření závěrů, které lékaři zastávají.

Obecně platí, že provést pitvu lze pouze, pokud s tím zemřelý před smrtí projevil souhlas, vyjma případů výslovně stanovených zákonem. Zákon o zdravotních službách upravuje v případě patologicko-anatomické pitvy výčet následujících situací, v nichž je nutno tuto pitvu vykonat povinně:

- u žen, které zemřely v souvislosti s těhotenstvím, porodem, potratem, umělým přerušením těhotenství nebo v šestinedělí;
- u plodů z uměle přerušovaných těhotenství provedených z důvodů genetické indikace nebo indikace vrozené vývojové vady plodu;
- u dětí mrtvě narozených a u dětí zemřelých do osmnácti let věku;
- u pacientů, kteří zemřeli při operaci, při nechirurgickém intervenčním výkonu, v souvislosti s komplikací navazující na operaci či nechirurgický intervenční výkon nebo při úvodu do anestézie;
- jestliže byl z těla zemřelého proveden odběr orgánu pro účely transplantací, tkání nebo buněk pro použití u člověka, případně odebrána část těla pro výzkum nebo k výukovým účelům;
- v případě, že k úmrtí došlo v souvislosti se závažnou nežádoucí příhodou při klinickém hodnocení léčivého přípravku nebo při klinických zkouškách zdravotnického prostředku apod.;
- v případě podezření, že k úmrtí došlo v souvislosti s odběrem orgánu za účelem transplantace nebo tkání či buněk pro použití u člověka;
- v případě, kdy není dostatečně objasněna příčina smrti, základní nemoci, dalších nemocí nebo jejich komplikací anebo klinická diagnóza.

Uvedený výčet dopadá na situace, v nichž je obecně dán nejvyšší společenský zájem na ověření diagnózy a lékařských postupů. V ostatních případech může být patologicko-anatomická pitva provedena pouze, pokud s jejím provedením před smrtí souhlas vysloven byl, což v praxi dopadá téměř pouze na případy, kdy byl před smrtí zemřelý hospitalizován, a tedy mohl souhlas jednoznačně prokazatelně učinit (ten je pak obsažen v jeho zdravotnické dokumentaci).

Druhým typem pitvy je **pitva zdravotní**, která je prováděna za účelem zjištění příčiny smrti a objasnění dalších ze zdravotního hlediska závažných okolností úmrtí u osob, které **zemřely mimo zdravotnické zařízení** anebo sice zemřely ve zdravotnickém zařízení, **ale náhlým, neočekávaným či násilným způsobem** (včetně sebevraždy). Zdravotní pitva tedy bývá prováděna nikoliv primárně za účelem „ověření“ správnosti dosavadních domněnek o diagnóze zemřelého a příčině jeho úmrtí, nýbrž naopak především za účelem zjištění skutečné příčiny úmrtí člověka, která s ohledem na okolnosti (zpravidla neznámý kontext úmrtí či neočekávaný vývoj situace, jež k němu vedla) není na první pohled známá.

Stejně jako v případě patologicko-anatomické pitvy i u pitvy zdravotní zákon o zdravotních službách vymezuje okruh situací, v nichž je zdravotní pitva prováděna povinně bez ohledu na to, zda s ní zemřelý souhlasil, a to:

- při náhlých a neočekávaných úmrtích, jestliže při prohlídce těla zemřelého nedošlo ke stanovení příčiny smrti nebo nebyla příčina smrti dostatečně objasněna;
- při všech násilných úmrtích včetně sebevraždy;
- při podezření, že úmrtí může být v příčinné souvislosti s nesprávným postupem při poskytování zdravotních služeb, které vyslovil zdravotnický pracovník zúčastněný na poskytování zdravotních služeb, lékař, který provedl prohlídku těla zemřelého, nebo osoba blízká zemřelému;
- při podezření, že úmrtí mohlo být způsobeno v souvislosti se zneužíváním návykových látek;
- u osob, které zemřely ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence.

Mimo tento výčet situací je teoreticky možno zdravotní pitvu vykonat také na základě souhlasu pacienta, nicméně s ohledem na skutečnost, že zdravotní pitva přichází na řadu zpravidla po úmrtích neočekávaných a nastalých mimo zdravotnická zařízení, nebývá v praxi příliš reálných příležitostí k předsmrtnému udělení tohoto souhlasu, a drtivá většina zdravotních pitev bývá prováděna na základě některého z citovaných zákonných důvodů. Tyto důvody jsou navíc formulovány dosti široce a v praxi obvykle všechny situace, kdy je vhodné zdravotní pitvu provést, pokrývá.

Obě z uvedených pitev jsou si poměrně podobné a fakticky je podobný rovněž jejich průběh. Základní rozdíl spočívá již v účelu, pro nějž jsou prováděny. S ním souvisí také skutečnost, že pitva anatomicko-patologická je prováděna lékaři z odvětví patologické anatomie, kteří se specializují na diagnostiku onemocnění, kdežto pitva zdravotní je prováděna lékaři z odvětví soudního lékařství, kteří se blíže specializují na zjištění nejasné příčiny úmrtí. Jelikož může nastat situace, kdy konkrétní skutečnosti odůvodňují provedení jak patologicko-anatomické, tak zdravotní pitvy (podle uvedených zákonných výčtů), platí, že v takovém případě má přednost pitva zdravotní (konaná soudním lékařem).

Posledním z trojice blíže představených druhů pitev je **pitva soudní**. Soudní pitva je prováděna **při podezření, že úmrtí člověka bylo způsobeno trestným činem**. Soudní pitva bývá konána na základě nařízení orgánu činného v trestním řízení, tedy soudu, státního zástupce či policejního orgánu, a to bez nutnosti splnit další podmínky (jediným důvodem k jejímu nařízení je existence uvedeného podezření). Účelem soudní pitvy je primárně zodpovědět otázky vznesené orgánem činným v trestním řízení, který pitvu nařídil. Tyto otázky se zpravidla týkají skutečné příčiny smrti a dále jiných specifických okolností, které lze seznat z těla zemřelého a které mohou vést k potvrzení anebo vyvrácení podezření, že k úmrtí došlo v důsledku trestného činu či potažmo k dopadení pachatele, pokud se dané podezření potvrdí.

Soudní pitva je relativně podobná pitvě zdravotní, je však s ohledem na existenci podezření ze spáchání trestného činu (a s ním spojený zájem společnosti na jeho vyřešení) prováděna podrobněji, přičemž podrobnější a poněkud srozumitelnější (více laicky formulovaná) je i zpráva, která je po provedení pitvy lékařem vyhotovena. Rozdíl spočívá také v tom, že lékaři, kteří soudní pitvu provádí, musí mít nejen specializaci v odvětví soudního lékařství, ale musí být i zapsáni v seznamu soudních znalců (k otázce soudních znalců viz kapitola 3).

Pitva může být konána jako soudní od počátku, je-li podezření na spáchání trestného činu dáno již při nálezu zemřelého, nebo může být zahájena původně jako pitva anatomicko-patologická či zdravotní, přičemž poté, co jsou v jejím průběhu zjištěny skutečnosti svědčící o tom, že k úmrtí došlo v souvislosti s trestným činem, je tato pitva coby pitva soudní dokončena (při splnění uvedených přísnějších podmínek).

2.2.2 Mohou se pozůstalí zasadit o provedení pitvy?

Pomineme-li případy, kdy pozůstalí chtějí znát přesnou příčinu smrti zemřelého z důvodu vlastního ujištění, bývá zájem na zkoumání okolností jeho smrti motivován především podezřením, že smrt byla způsobena vinou jiné osoby (ať už formou trestného činu, či nikoliv), která za ni nese odpovědnost (buď trestní, nebo „pouze“ soukromoprávní – viz kapitola 4). S ohledem na tuto motivaci připadají, s přihlédnutím na výše popsany účel jednotlivých druhů pitev, v úvahu **pitva zdravotní a pitva soudní**.

Jak bylo uvedeno výše, ve velkém množství případů bývá zdravotní pitva prováděna přímo ze zákona, přičemž rozsah případů, kdy je dána povinnost ji vykonat, je sám o sobě velmi široký. Nad rámec těchto situací jsou pozůstalí, jedná-li se o osoby blízké zemřelému (ve smyslu občanského zákoníku), oprávněni iniciovat provedení zdravotní pitvy, **jestliže mají podezření, že úmrtí může být v příčinné souvislosti s nesprávným postupem při poskytování zdravotních služeb**. Pokud z tohoto důvodu osoba blízká zemřelému o provedení zdravotní pitvy požádá, je poskytovatel zdravotních služeb povinen pitvu provést, a to i v případech, kdy eventuálně lékaři, kteří zemřelého léčili, popřípadě prováděli jeho posmrtnou prohlídku, tento názor nesdílejí.

Existuje-li podezření, že za smrt zemřelého nese odpovědnost jiná osoba, a pokud např. poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení k úmrtí došlo, odmítl vyhovět žádosti pozůstalých o provedení zdravotní pitvy (přestože to byla jeho povinnost), nabízí se dále možnost **podání trestního oznámení**, jímž se bude zabývat policejní orgán. V rámci prověřování tohoto trestního oznámení může být policejním orgánem nebo jiným orgánem činným v trestním řízení **nařízeno provedení soudní pitvy**. Toto řešení je nicméně jakýmsi řešením náhradním, přičemž standardní cestou je započítí pitvy zdravotní a její přeměna na soudní až poté, jsou-li při ní zjištěny skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu. Mělo by k němu tedy docházet **pouze ve skutečně důvodných případech**.

2.2.3 Jak se dostanu k informacím zjištěným při pitvě?

Po provedení pitvy je o stručné informace doplněn tiskopis listu o prohlídce zemřelého, a především pak je v souvislosti s ní vyhotoven **průvodní list k pitvě, který obsahuje obecnější informace včetně širší anamnézy zemřelého, a pitevní protokol**, jenž mapuje průběh pitvy a výsledná zjištěná fakta (včetně stanovení příčiny úmrtí). Podrobný popis údajů, který tyto dokumenty obsahují, je uveden v příloze vyhlášky o zdravotnické dokumentaci.

Průvodní list k pitvě a pitevní protokol jsou po pitvě zaslány poskytovateli zdravotních služeb v oboru všeobecného praktického lékařství, u něž byl zemřelý registrován (tedy jeho **praktickému lékaři**), poskytovateli zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení došlo k úmrtí, a dále by měly být archivovány také u poskytovatele zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení byla pitva provedena. Oba tyto dokumenty jsou součástí zdravotnické dokumentace zemřelého, o níž se hovořilo v předchozí kapitole, a tedy se jedná o dokumenty, **k nimž mají pozůstalí volný přístup**, spadají-li mezi osoby blízké ve smyslu občanského zákoníku nebo byli zemřelým výslovně určeni.

Jestliže tedy tyto pozůstalí požádají registrujícího poskytovatele nebo poskytovatele, u něž byla pitva provedena, o nahlédnutí do průvodního listu k pitvě a pitevního protokolu či pořízení jejich kopií, jsou poskytovatelé zdravotních služeb povinni jim přístup k těmto dokumentům umožnit (stejně jako přístup do zbytku zdravotnické dokumentace).

Jak bylo uvedeno v předešlé kapitole, může nastat situace, v níž zemřelý zakázal určitým osobám (včetně osob blízkých) přístup ke své zdravotnické dokumentaci, přičemž tento zákaz lze prolomit pouze v případě, je-li to v zájmu ochrany zdraví osoby blízké nebo ochrany zdraví další osoby (a lze tak učinit to pouze v nezbytném rozsahu). V takovém případě nelze náhled do zdravotnické dokumentace umožnit na základě pouhé potřeby informací pro účely vyvození uplatnění nároků vůči odpovědné osobě. Na druhou stranu tento zákaz **platí pouze ve vztahu k poskytovateli zdravotních služeb, u něž byl vysloven** (a nikoliv ke všem, kteří ve

svých zdravotnických zařízeních dokumentaci o zemřelém vedou). Je tedy pravděpodobné, že pokud byl např. zákaz přístupu do dokumentace učiněn u registrujícího poskytovatele zdravotních služeb, lze jej „obejít“ žádostí o zpřístupnění zdravotnické dokumentace ve zdravotnickém zařízení, kde byla pitva provedena, na které se daný zákaz nevztahuje (resp. kde existence tohoto zákazu není známa).

V případě, že bylo prokázáno, že k úmrtí zemřelého došlo v důsledku trestného činu, o němž je vedeno trestní řízení, je zpráva o výsledku soudní pitvy součástí příslušného trestního spisu vedeného policejním orgánem, potažmo soudem (podle toho, v jaké fázi se řízení nachází). Když pozůstalí vystupují v trestním řízení v pozici osoby poškozené, jsou v rámci tohoto trestního řízení oprávněni do příslušného spisu nahlížet, a to včetně této pitevní zprávy, přičemž policejní orgán nebo soud jsou povinny jim na žádost náhled umožnit (více o pozici poškozeného v trestním řízení je uvedeno v kapitole 5).

2.3 Shrnutí

Podstatné informace poskytuje rovněž samotné tělo zemřelého. V případě úmrtí se vždy a bez výjimky provádí prohlídka těla zemřelého. Tato prohlídka je na rozdíl od pitvy pouze zhodnocením základních ukazatelů poskytujících informace o úmrtí, včetně určení předpokládané příčiny úmrtí, jež nemusí být přesná. Protože prohlídka těla zemřelého je metodou neinvazivní, v případě zjištění nesrovnalostí po ní následuje provedení pitvy.

Pitva se tudíž provádí pouze v případě, kdy jsou dány pochybnosti o skutečné příčině smrti, resp. odpovědnosti za toto úmrtí. Zákon rozlišuje několik druhů pitev, a to především:

- pitvu patologicko-anatomickou, jejímž účelem je převážně ověření již stanovené klinické diagnózy a příčiny smrti u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení smrtí z chorobných příčin;
- pitvu zdravotní, jejímž cílem je zjištění skutečné příčiny úmrtí, a to u osob, které zemřely mimo zdravotnické zařízení anebo které sice zemřely ve zdravotnickém zařízení, ale náhlým, neočekávaným či násilným úmrtím (včetně sebevraždy);
- pitvu soudní, která se provádí při podezření, že úmrtí člověka bylo způsobeno trestným činem.

Informace, které jsou v průběhu pitvy zjištěny, jsou zaznamenány v průvodním listu k pitvě a pitevním protokolu, které se stávají součástí zdravotnické dokumentace zemřelého, a jako takové k ní mají pozůstalí přístup za podmínek a způsobem popsáním v předchozí kapitole. V případě pitvy soudní jsou pak informace o ní dostupné ve spise vedené v trestním řízení.

3.

Jak posoudit a vyhodnotit okolnosti úmrtí?

3. Jak posoudit a vyhodnotit okolnosti úmrtí?

V předcházejících kapitolách bylo popsáno, jakým způsobem a v jakém rozsahu se mohou pozůstalí (převážně osoby blízké) domáhat informací o okolnostech úmrtí blízkého člověka. Přestože jsou tyto informace zpravidla získávány za účelem zjištění příčiny úmrtí a spolu s ní eventuálně odpovědné osoby, ve většině případů nejsou bohužel k tomu samy o sobě dostačující, neboť ke konkrétnímu závěru je potřeba odborných znalostí ať už z oblasti medicíny, či jiných odvětví, jimiž obvykle pozůstalí coby laikové nedisponují. Následující kapitola tak představuje možnosti překonání této překážky, a proto poskytuje odpovědi především na tyto otázky:

- Jakých možností lze využít, jde-li o zhodnocení údajů a informací získaných v souvislosti s okolnostmi úmrtí konkrétní osoby?
- Jaký je rozdíl mezi jednotlivými postupy majícími za cíl vyhodnocení odborných informací a jaká jsou jejich specifika?
- Jaké náklady s sebou zhodnocení daných informací nese?

3.1 Konzultace s odborníkem

S ohledem na způsob vedení zdravotnické dokumentace a jiných výše uvedených dokumentů a na medicínskou terminologii včetně různých zkratk a značek, které jsou v nich obsaženy, je pro laika většinou nemožné, aby z jemu poskytnuté zdravotnické dokumentace „vyčetl“ okolnosti a příčinu úmrtí blízké osoby nebo to, zda je za úmrtí někdo zodpovědný (resp. bylo-li toto úmrtí způsobeno pochybením konkrétní osoby). Často tak pozůstalí musí vyhledat někoho, kdo disponuje potřebnými znalostmi a může jim s „rozšifrováním“ informací uvedených ve zdravotnické dokumentaci zemřelého pomoci.

První možností je konzultace s lékařem – odborníkem na příslušné medicínské odvětví. To jinými slovy znamená, že si pozůstalí mohou domluvit osobní konzultaci s lékařem, který v ideálním případě není v žádném vztahu k poskytovateli zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení k úmrtí došlo nebo který je v očích pozůstalých „podezřelý“ z pochybení při poskytování zdravotních služeb. V rámci konzultace tento lékař může vysvětlit a co neobjektivněji (bez ohledu na kolegiálníitu) zhodnotit uvedená fakta a informace ze zdravotnické dokumentace, kterou máte k dispozici. Logické pak je také to, aby se jednalo o lékaře, který pracuje na oddělení stejného zaměření, jakým bylo to, kde osoba blízká pozůstalým zemřela, a měl tak v dotčeném medicínském oboru potřebné zkušenosti. Není totiž možno předpokládat, že např. chirurg bude vždy schopen plně vysvětlit zdravotnickou dokumentaci vedenou na interním oddělení a naopak.

Zde je ovšem nutno zdůraznit, že na podobné konzultace poskytované lékaři se veřejné zdravotní pojištění nevztahuje, a musíte jej tudíž danému lékaři uhradit. Proto je dobré se s vybraným lékařem ještě před samotnou konzultací na ceně takto poskytované konzultace domluvit, jelikož s ohledem na komplikovanost daného případu nelze mít za to, že v rámci jedné schůzky trvající např. hodinu bude lékař schopen vše dostatečně podrobně vysvětlit, pomineme-li fakt, že sám nejspíše bude potřebovat jistou dobu, aby se s daným případem co nejvíce obeznámil.

V případě konzultace však neradno zapomenout ani na to, že i když se jedná o „službu placenou“, mohou takto poskytnuté informace posloužit pouze k zorientování se v daném případě a rozhodnutí se, bude-li potřeba podnikat další kroky.

3.2 Odborné vyjádření

Kromě konzultace s lékařem je možno také nechat si vypracovat tzv. odborné vyjádření, které může zpracovat každá osoba, jež má potřebné odborné předpoklady, v dané situaci to bude opět typicky lékař dané odbornosti. Co musí takové odborné vyjádření splňovat, není nikde stanoveno, nicméně se jedná o vyjádření odborníka pouze k jisté konkrétní otázce, a je tudíž stručnější než znalecký posudek (k tomu viz níže).

V souvislosti s odborným vyjádřením je nutno zdůraznit, že i když může být v případném soudním řízení použito jako listinný důkaz, nemá z pohledu dokazování takovou hodnotu a váhu, jakou má znalecký posudek, který splňuje všechny zákonem předepsané náležitosti.

I zde platí, že náklady na vypracování odborného vyjádření hradí osoba, která jeho vypracování zadala, a je nanejvýš vhodné se s osobou, jež jej má vypracovat, na jeho ceně domluvit předem.

3.3 Znalecký posudek

Další možností, kterou můžete rovněž využít, a to již nejen k zorientování se ve zdravotnické dokumentaci, ale za splnění jistých podmínek i v případném řízení před soudem (k tomu viz kapitola 6), je vypracování znaleckého posudku.

Znalecký posudek nemůže být ovšem vypracován, např. na rozdíl od odborného vyjádření, jakýmkoli „odborníkem“ v konkrétní oblasti, nýbrž pouze tím, který splňuje zákonem předepsané požadavky a je jmenován ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu. Znalec pak musí složit slib do rukou toho, kdo jej jmenoval, a posléze je zapsán do seznamu znalců a tlumočnicků. Jinými slovy je oprávněn (až na několik výjimek) vypracovat znalecký posudek pouze ten, kdo je v daném seznamu znalců a tlumočnicků zapsán.

Daný seznam znalců pak lze nalézt např. [zde](#), a to dle oboru, resp. specializace.

I zde je ovšem nezbytné si uvědomit, že důležitá je nejen odbornost daného znalce, ale i jeho objektivita, proto je vhodné oslovit takového znalce, který nebyl ani ošetřujícím lékařem zemřelého, ani není v žádném vztahu k poskytovateli zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení úmrtí nastalo.

Jelikož vypracování znaleckého posudku zadává pozůstalý (pokud se nejedná již o posudek zadaný soudem v rámci soudního řízení), podobně jako v případě konzultace i on hradí jeho cenu. Proto je nanejvýš doporučené předem se domluvit s příslušným znalcem na odměně, která se řídí smlouvou uzavřenou mezi zadavatelem a znalcem (k tomu viz kapitolu 6).

Znalecký posudek pak nejen hodnotí a vysvětluje informace uvedené ve zdravotnické dokumentaci, a to způsobem, který by měl být srozumitelný i osobám bez medicínského vzdělání, jelikož se takové posudky zpracovávají často také pro potřeby orgánů činných v trestním řízení a soudů, dále hodnotí i způsob vedení zdravotnické dokumentace samotné, což může být důležité buď proto, že tato dokumentace nebyla vedena pečlivě a v souladu se zákonem, nebo z ní lze poznat pokus o následné „poupravování údajů a zahlazení stop“, což se bohužel může též stát, a to zejména v případě předpokladu něčího „pochybení“. Dále pak znalec v daném posudku odpovídá na jemu položené otázky, jejichž cílem je objasnění okolností úmrtí.

Nutno také upozornit, že znalecký posudek na to, aby mohl být použitelný např. v soudním řízení, musí rovněž obsahovat všechny zákonem požadované náležitosti, jakož i doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, na kterou občas znalci bohužel zapomínají.¹⁴

3.4 Exkurz – možnost posouzení v trestním řízení

I když všechny výše uvedené možnosti (konzultace, odborné vyjádření, znalecký posudek), kterých mohou pozůstalí využít, za účelem „zorientování se“ a vyhodnocení informací týkajících se zemřelého, jsou mimo veřejné zdravotní pojištění, a je nutno za jejich vyhotovení tudíž platit, je-li podáno trestního oznámení, odborné vyjádření nebo znalecký posudek si mohou, a v jistých případech musí, nechat vypracovat i orgány činné v trestním řízení.

14) Viz 127a občanského soudního řádu a § 106 trestního řádu.

Nastane-li taková situace, je vypracováno odborné vyjádření či znalecký posudek, aniž by za něj museli pozůstatí platit a zároveň jej díky jeho dostupnosti v rámci trestního spisu mohou využít v eventuálním dalším řízení.

I tak je ale důležité uvést, že podání trestního oznámení musí být chápáno vždy jako poslední možnost, které lze využít pouze tehdy, je-li dáno dostatečně odůvodněné podezření, že k úmrtí blízké osoby došlo v důsledku něčího pochybení. **Jinými slovy je nutno si uvědomit, že není vhodné podávat trestní oznámení „bezdůvodně“ a jen kvůli možnosti „bezplatně získat“ odborné vyjádření či znalecký posudek**, protože bezdůvodně jej ani v případě trestního oznámení orgány činné v trestním řízení vypracovat nenechají.

3.5 Shrnutí

Okolnosti týkající se úmrtí konkrétní osoby jsou zpravidla formulovány odbornou terminologií, která je pro laiky nesrozumitelná. Proto je důležité vědět, na koho se ohledně vyhodnocení těchto informací obrátit a jakým způsobem je „dešifrovat“. K dispozici jsou tři možnosti, a to:

- konzultace s odborníkem;
- odborné vyjádření;
- znalecký posudek.

Konzultace s odborníkem může sloužit pouze k zorientování se v daném případě, ovšem odborné vyjádření nebo znalecký posudek lze, s jistými omezeními a za splnění určitých podmínek, využít i v případném soudním řízení.

Konzultace s odborníkem ani vypracování odborného vyjádření či znaleckého posudku nejsou hrazeny z veřejného zdravotního pojištění, a proto ten, kdo tyto požaduje, je musí také uhradit.

4.

Jak určit a potrestat odpovědnou osobu?

4. Jak určit a potrestat odpovědnou osobu?

Jak už jsme psali výše, při náhlé a nečekané ztrátě blízké osoby, k níž navíc nemuselo dojít, kdyby nenastala určitá pochybení či jiné nestandardní okolnosti, si pozůstali budou zpravidla klást mnoho otázek jako např.:

- Kdo konkrétně je za úmrtí zemřelého odpovědný?
- Jak docílit, aby byl viník potrestán, a jaká jiná opatření lze vůči němu uplatnit?

A odpovědi na tyto a jim podobné otázky poskytuje právě tato kapitola.

4.1 Právní odpovědnost

Z právního hlediska bude nejprve nutno vyřešit otázku, kdo je za vzniklou situaci odpovědný. Samozřejmě pouze za předpokladu, že taková osoba existuje. Právní odpovědnost je druh právního vztahu, vznikající v důsledku porušení právní povinnosti a spočívající v nové povinnosti sankční povahy.¹⁵ To zjednodušeně řečeno znamená, že ten, kdo poruší nějakou svou právní povinnost, musí potom strpět nepříznivé důsledky, které pro něj v takovém případě ze zákona vyplývají.

4.2 Druhy odpovědnosti

V souvislosti s úmrtím blízké osoby budeme u osoby, která je za toto úmrtí ať již částečně, či zcela odpovědná, rozlišovat několik druhů odpovědnosti. Toto je důležité si uvědomit, neboť s každým druhem odpovědnosti se pojí odlišný postup, průběh eventuálního řízení i jeho důsledky. Je tedy nutno stanovit, jestli se v daném případě uplatní odpovědnost trestněprávní, občanskoprávní, správněprávní, případně jiná a zda jen některé z nich nebo všechny současně.

4.2.1 Občanskoprávní odpovědnost

Občanský zákoník stanoví, že vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen **počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na životě**.¹⁶ Porušením této povinnosti vzniká odpovědnostní vztah, což znamená, že osoba, která tuto povinnost porušila (škůdce), je povinna strpět určité nepříznivé následky, jež z toho pro ni vyplývají. Škůdce je odpovědný, poruší-li zákon, ale také např. dobré mravy či povinnost, která mu plyne ze smlouvy, již uzavřel.

V případě pochybení vedoucího usmrcení půjde zejména o následky spočívající v povinnosti škůdce:

- odčinit **duševní útrapy** manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké **peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení**. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti;¹⁷
- uhradit též účelně vynaložené náklady, které byly případně před úmrtím **spojené s péčí** o zdraví poškozeného, s péčí o jeho osobu nebo jeho domácnost tomu, kdo je vynaložil;¹⁸
- nahradit tomu, kdo je vynaložil, přiměřené **náklady spojené s pohřbem** v rozsahu, v jakém nebyly uhrazeny veřejnou dávkou (přihlédne se přitom ke zvyklostem i k okolnostem jednotlivého případu).¹⁹

15) HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. Praha: C. H. Beck, 2009. heslo „Právní odpovědnost“. ISBN 978-80-7400-059-1.

16) § 2900 občanského zákoníku.

17) § 2959 občanského zákoníku.

18) § 2960 občanského zákoníku.

19) § 2961 občanského zákoníku.

Aby škůdce za způsobenou újmu odpovídal, musí postupně dojít k:

- jednání škůdce (jednáním je konání i opomenutí);
- faktickému vzniku újmy;
- tomu, aby jednání škůdce fakticky způsobilo vznik újmy (příčinná souvislost);
- většinou také zavinění škůdce (viz dále).

Občanskoprávní odpovědnost je obecně subjektivní, to znamená, že k tomu, aby nastala, **musí existovat zavinění** na straně škůdce. V určitých **zákonem předpokládaných případech** může však být občanskoprávní odpovědnost i objektivní – tj. že k tomu, aby nastala, není zapotřebí úmysl ani nedbalost, tedy **není potřeba zavinění škůdce**. Škůdce za způsobenou újmu na životě odpovídá bez ohledu na to, zda ji zavinil, zejména v následujících případech:

- újma vznikla z provozní činnosti;
- újma byla způsobena provozem zvláště nebezpečným;
- újma vznikla z provozu dopravních prostředků, pokud byla způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu;
- újma byla způsobena vadou výrobku;
- újma byla způsobena zvířetem, které patřilo (případně bylo svěřeno) škůdci;
- újma byla způsobena osobou s nebezpečnými vlastnostmi, jestliže se jí škůdce vědomě ujal;
- újma vznikla porušením smluvní povinnosti.

Vždy je potřeba si uvědomit, kdo je nositelem občanskoprávní odpovědnosti. Občanský zákoník stanoví, že kdo při své činnosti použije zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka, nahradí škodu jím způsobenou stejně, jako by ji způsobil sám.²⁰ To znamená, že např. v případě **lékaře zaměstnaného** v nemocnici, který pochybil takovým způsobem, že zavinil něčí úmrtí, **bude odpovídat ona nemocnice**, neboť ta je v postavení poskytovatele zdravotních služeb, který ho zaměstnává. Pokud je však **lékař sám poskytovatelem zdravotních služeb**, tedy např. provozuje vlastní ordinaci, v jejímž rámci k porušení povinnosti došlo, **pak bude odpovídat přímo on**.

4.2.2 Trestněprávní odpovědnost

O trestněprávní odpovědnosti hovoříme v případě, že porušení právní povinnosti, kterého se daná osoba dopustila, odpovídá některému trestnému činu uvedenému v trestním zákoníku. Neboť pouze trestní zákoník²¹ obsahuje seznam činů, které jsou trestné, a k tomuto výčtu nelze nic dalšího přidávat.

V případě úmrtí blízké osoby tak připadají v úvahu trestné činy proti životu – vražda, zabití, usmrcení z nedbalosti či účast na sebevraždě, dále trestné činy proti zdraví, jestliže v jejich důsledku nastane smrt (těžké ublížení na zdraví, ublížení na zdraví, ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, těžké ublížení na zdraví z nedbalosti, ublížení na zdraví z nedbalosti), ale také celá řada dalších trestných činů, pokud je jimi způsobena anebo v souvislosti s nimi nastane smrt.

Jedná se o následující trestné činy: mučení a jiné nelidské a kruté zacházení, neposkytnutí pomoci, šíření nakažlivé lidské nemoci, šíření nakažlivé lidské nemoci z nedbalosti, ohrožování zdraví závažnými potravinami a jinými předměty, ohrožování zdraví závažnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti, rvačka, nedovolené

20) § 2914 občanského zákoníku.

21) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy, nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy, pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství, svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství, neoprávněné odebrání tkání a orgánů, odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu, obchodování s lidmi, svěření dítěte do moci jiného, zbavení osobní svobody, omezování osobní svobody, zavlčení, loupež, braní rukojmí, vydírání, znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, kuplířství, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společném obydlí, únos dítěte a osoby stížené duševní poruchou, obecné ohrožení, obecné ohrožení z nedbalosti, nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky, nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy, výroba a jiné nakládání s látkami s hormonálním účinkem, získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou, zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny, poškození a ohrožení životního prostředí, poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti, neoprávněné vypuštění znečišťujících látek, rozvracení republiky, teroristický útok, teror, sabotáž, násilí proti orgánu veřejné moci, násilí proti úřední osobě, násilné překročení státní hranice, organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice, vzpoura vězňů, neuposlechnutí rozkazu, neuposlechnutí rozkazu z nedbalosti, zprotení a donucení k porušení vojenské povinnosti, násilí vůči nadřízenému, porušování práv a chráněných zájmů vojáků stejné hodnosti, porušování práv a chráněných zájmů vojáků podřízených nebo s nižší hodností, genocidium, použití zakázaného bojového prostředku a nedovolené vedení boje, válečná krutost, perzekuce obyvatelstva, zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků.

Pozůstalí jsou oprávněni podat trestní oznámení, **pokud mají za to, že byl spáchán trestný čin**. Mohou tak učinit na policii či státním zastupitelství. Na policii tak lze učinit prakticky kdykoliv, státní zastupitelství mívá v rámci pracovního týdne vyhrazené konkrétní dny a hodiny, kdy trestní oznámení přijímá. Proto je vhodné se v této souvislosti dopředu informovat buďto na webových stránkách příslušného státního zastupitelství anebo telefonicky. Kontaktní údaje na státní zastupitelství jsou dohledatelné na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti www.justice.cz.

Na tomto místě bychom rádi upozornili, že řešení situace za pomoci trestního práva je vhodné až **v krajních případech, kdy se skutečně zdá, že došlo k trestnému činu, a kdy nepostačuje jiný postup. Podání trestního oznámení by určitě nemělo být bezhlavým prvním krokem ve věci.**

V trestním řízení nemají pozůstalí postavení „žalobce“, na straně obžaloby je zde totiž stát, jinými slovy stát má zájem na potrestání pachatele trestného činu, neboť pachatel porušil hodnoty, na jejichž ochraně má stát zájem (lidský život, zdraví, ...). To je zásadní rozdíl oproti řízení občanskoprávnímu (rozdílům mezi občanskoprávním a trestněprávním řízením se podrobněji věnuje následující kapitola). Pokud chce pozůstalý uplatňovat vůči osobě odpovědné své vlastní nároky, a ne toliko docílit jejího potrestání, uplatní se především odpovědnost občanskoprávní. I v rámci trestního řízení lze sice uplatnit nárok na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v tzv. adhezním řízení, o němž bude pojednáno v následující kapitole, přesto bývá častým výsledkem, že jsou poškození se zbytkem svého nároku, případně i s celým nárokem, odkázáni na občanskoprávní řízení.²²

Za určitých zákonem předvídaných okolností může být za trestný čin odpovědna také právnická osoba, tedy společnost, spolek, nadace apod., a to podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.²³ Zákon stanoví přesný výčet trestných činů, jichž se může právnická osoba dopustit, tento výčet je užší, než je tomu u fyzických osob.²⁴

22) § 228 a § 229 trestního řádu.

23) Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

24) § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

4.2.3 Správněprávní odpovědnost

Pro úplnost je nutno zmínit, že mimo odpovědnost občanskoprávní a trestněprávní existuje také odpovědnost správněprávní, tedy odpovědnost za přestupek nebo disciplinární delikt vedoucí k ukládání sankcí podle správního práva. Tato odpovědnost je obdobně jako trestněprávní odpovědnost subjektivní, tedy k její existenci je zapotřebí zavinění (úmysl či nedbalost) pachatele. Odpovědnost za přestupek a trestněprávní odpovědnost se však neuplatní současně. V návaznosti na závažnost protiprávního jednání, resp. na skutečnost, zda jeho intenzita již dosahuje intenzity naplňující skutkovou podstatu některého trestného činu, se uplatní buď odpovědnost za přestupek, anebo trestný čin. **Situace, kdy je důsledkem zaviněného jednání pachatele smrt člověka, bude však prakticky vždy vést ke vzniku trestněprávní odpovědnosti, a to vzhledem k významu hodnoty, kterou představuje lidský život.**

Aby byl přehled komplexní, níže pojednáváme o možnosti podání stížnosti na poskytovatele zdravotních služeb či přímo lékaře. Je nutno si uvědomit, že tyto prostředky mohou přinést pozůstalým zadostiučinění v morální rovině, neboť jimi mohou docílit určitého „potrestání“ škůdce. Nikdy však nemohou vést k finančnímu odčinění újmy, na rozdíl od občanskoprávní žaloby či trestního oznámení.

Stížnost na postup při poskytování zdravotních služeb

Proti postupu poskytovatele při poskytování zdravotních služeb nebo proti činnostem souvisejícím se zdravotními službami můžete podat stížnost jako osoba blízká mj. i v případě, když pacient zemřel.²⁵

Důležité je zdůraznit, že stížnost se podává tomu poskytovateli, proti kterému směřuje, a zároveň podání této stížnosti nesmí být za žádných okolností stěžovateli na újmu.

Poskytovatel zdravotních služeb je na základě jemu podané stížnosti mj. povinen:

- navrhnout stěžovateli ústní projednání stížnosti, pokud je to s ohledem na charakter stížnosti vhodné;
- vyřídit stížnost do 30 dnů ode dne jejího obdržení; tuto lhůtu může odůvodněně prodloužit o dalších 30 dnů; jde-li o stížnost, k jejímuž vyřízení je nepřislušný, do pěti dnů ode dne jejího obdržení je povinen ji prokazatelně postoupit věcně příslušnému subjektu (o prodloužení lhůty a postoupení stížnosti je povinen stěžovatele informovat);
- vést evidenci o podání stížností a o způsobu jejich vyřízení;
- umožnit stěžovateli nahlížet do konkrétního stížnostního spisu a pořizovat z něj kopie.

Pokud pozůstalí s vyřízením stížnosti poskytovatelem nesouhlasí, **mohou dále podat stížnost příslušnému správnímu orgánu, který tomuto poskytovateli udělil oprávnění k poskytování zdravotních služeb** (tím bude zpravidla místně příslušný krajský úřad). Zároveň ale musí uvést důvody, proč s vyřízením své stížnosti poskytovatelem nesouhlasí.²⁶

Správní orgán, typicky tedy krajský úřad, musí vyřídit stížnost do 30 dnů ode dne jejího obdržení (do 90 dnů, jestliže jde o stížnost, k jejímuž vyřízení je třeba ustavit nezávislého odborníka, a do 120 dnů, jde-li o stížnost, k jejímuž vyřízení je třeba ustavit nezávislou odbornou komisi). Zároveň musí být stěžovateli umožněno nahlížet do konkrétního stížnostního spisu a pořizovat si z něj kopie.²⁷

25) § 93 odst. 1 písm. c) zákona o zdravotních službách.

26) § 93 odst. 2 a 3 zákona o zdravotních službách.

27) § 94 zákona o zdravotních službách.

Jestliže příslušný správní orgán při šetření stížnosti zjistí porušení práv nebo povinností při poskytování zdravotních služeb či činnostech s tím souvisejících, případně jiná pochybení dotýkající se práv a zájmů pacientů, **uloží poskytovateli nápravná opatření s uvedením lhůty pro jejich splnění**. Dále může podat podnět jinému správnímu orgánu, např. z úseku hygieny, anebo příslušné profesní komoře (když zjistí takové pochybení zdravotnickým pracovníkem, který je členem komory). Obdobně postupuje i poskytovatel.²⁸

Disciplinární stížnost k České lékařské komoře či jiné profesní komoře

Další možností, kterou můžete využít, je podání stížnosti k České lékařské nebo jiné příslušné profesní komoře (např. České stomatologické komoře).

Česká lékařská komora ze zákona sdružuje všechny lékaře působící na území České republiky (obdobně jako Česká stomatologická komora v případě dentistů) a je oprávněna řešit stížnosti na své členy, kteří v rozporu se svou povinností nevykonávají své povolání odborně, v souladu s jeho etikou a způsobem stanoveným zákonem a řádem komory. V případě zjištění porušení povinnosti je pak oprávněna uplatňovat disciplinární pravomoc v rozsahu stanoveném zákonem.²⁹

Na základě výše uvedeného může tedy disciplinární stížnost k orgánům České lékařské komory podat každý, pokud má za to, že lékař při poskytování zdravotní péče nejednal odborně či eticky. Není tudíž nezbytně nutno, aby byla stížnost podána tím, kdo byl tímto jednáním lékaře sám dotčen.

Nutno také říct, že stížnost k České lékařské komoře je možno podat pouze do jednoho roku od okamžiku, kdy došlo k jednání, u kterého se má za to, že nebylo v souladu s profesními povinnostmi či profesní etikou, resp. do roku od okamžiku jednání musí být celá věc komorou rozhodnuta. Jedná se o lhůtu objektivní, relevantní je tudíž okamžik tohoto jednání, a ne to, kdy jste se o důsledcích jednání dozvěděli. Stížnosti, která je podána opožděně, bohužel vyhovět nelze. Sankce se udělují podle závažnosti provinění – od důtky přes pokutu až po podmíněné či nepodmíněné vyloučení z komory.³⁰

4.3 Medializace případu

V životě mohou nastat situace, kdy pozůstalý, třeba i pod vlivem svého rozrušení a emocí, případně v návaznosti na oslovení ze strany médií, cítí potřebu se o svůj příběh podělit, veřejně poukázat na osobu, která podle něj tragickou událost zavinila, a nějakým způsobem se jí tak „pomstít“. Zde bychom však doporučili postupovat s potřebnou opatrností, aby takové veřejné projevy nenadělaly tzv. více škody než užitku.

V každém případě je třeba mít na paměti, že sdělováním nepravdivých údajů, které jsou způsobitelné značnou měrou ohrozit vážnost jiné osoby (v námi řešených případech by se mohlo jednat např. o lékaře, záchranáře, řidiče) u spoluobčanů, zejména poškodit ji v zaměstnání, narušit její rodinné vztahy nebo jí způsobit jinou vážnou újmu, si lze přivodit trestní stíhání pro trestný čin pomluvy.³¹ Zásahu do vážnosti, cti a soukromí se může dotčená osoba bránit žalobou na ochranu osobnosti a může požadovat náhradu nemajetkové újmy, která jí byla tímto zásahem způsobena, a to i v penězích.³² Je proto vhodné se v každém konkrétním případě poradit o zamýšlených mediálních projevech s odborníkem.

28) § 96 zákona o zdravotních službách.

29) § 2 odst. 2 písm. e) a f) ve spojení s § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, ve znění pozdějších předpisů.

30) § 13 a § 18 zákona č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, ve znění pozdějších předpisů.

31) § 184 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

32) § 2951 odst. 2 občanského zákoníku.

4.4 Shrnutí

V případě něčího úmrtí se často nabízí otázka, zda za toto úmrtí někdo může, tedy bylo-li způsobeno něčím pochybením. Pakliže tomu tak je, je dotčená osoba tzv. právně odpovědná. S ohledem na další možný postup pozůstalých je nutno zdůraznit, že se rozlišují tři základní druhy právní odpovědnosti, a to:

- občanskoprávní odpovědnost;
- trestněprávní odpovědnost;
- správněprávní odpovědnost.

K tomu, aby bylo možno uplatnit jakýkoli typ odpovědnosti, je nezbytně nutno, aby:

- došlo k porušení zákonem předvídané povinnosti prostřednictvím jednání konkrétní osoby (jednáním se rozumí jak konání, tak opomenutí);
- došlo ke vzniku faktické újmy;
- vznik újmy byl přímým důsledkem porušení povinností jednáním konkrétní osoby.

Pro vznik právní odpovědnosti konkrétní osoby je dále často vyžadováno i její zavinění, tj. úmysl nebo nedbalost.

Důležité je rovněž uvědomit si, kdo je v konkrétním případě nositelem právní odpovědnosti. Na rozdíl od trestněprávní odpovědnosti totiž nemusí být v případě občanskoprávní odpovědnosti dotčen přímo ten, kdo „pochybil“, jelikož dle zákona kdo při své činnosti použije zmocněnce, zaměstnance nebo jiného pomocníka, nahradí škodu jím způsobenou stejně, jako by ji způsobil sám. To např. v případě pochybení lékaře pracujícího v nemocnici znamená, že občanskoprávní odpovědnost se nebude týkat tohoto konkrétního lékaře, nýbrž jeho zaměstnavatele, tedy zpravidla nemocnice.

Takovéto „zastoupení“ je ovšem v případě trestněprávní odpovědnosti vyloučeno a tato se týká vždy toho, kdo porušil své právní povinnosti, a to způsobem, který odpovídá některému trestnému činu uvedenému v trestním zákoníku.

Správněprávní odpovědnost připadá v úvahu „dvojí“, přičemž určení odpovědné osoby odvisí od toho, kterou cestu jejího uplatnění si pozůstalí vyberou. Stížnost na postup při poskytování zdravotních služeb směřuje totiž obvykle proti poskytovateli těchto služeb, kterým může být jak např. nemocnice, tak konkrétní lékař (podle situace). Stížnost adresovaná České lékařské komory pak směřuje vždy proti konkrétnímu lékaři.

5.

„Odškodnění“ (náhrada vzniklé újmy)

5. „Odškodnění“ (náhrada vzniklé újmy)

Je-li vyjasněna příčina úmrtí a dále je-li dáno povědomí o tom, kdo je za úmrtí pravděpodobně odpovědný, je načase zamyslet se nad tím, jakým způsobem je možno domoci se náhrady újmy, která úmrtím pozůstalým vznikla. Tato kapitola zodpovídá mj. následující otázky:

- Jakým způsobem se dá domáhat nároku na náhradu vzniklé újmy v civilním řízení?
- Jakým způsobem se dá uplatnit nárok na náhradu vzniklé újmy v řízení trestním?
- Jaký je rozdíl mezi civilním a trestním řízením a jaké jsou jejich výhody?
- Kdo může uplatnit nárok na náhradu vzniklé újmy?
- Jaké faktory mají vliv na výši přiznané náhrady vzniklé újmy?

5.1 Trestní vs. civilní řízení

Pro přehlednost používáme již zlidovělý termín „odškodnění“, terminologicky správným výrazem však je „náhrada (nemajetkové) újmy“. Zákon upravuje nároky poškozených na odškodnění, resp. na odčinění újmy vůči tomu, kdo takovou újmu poškozenému způsobil, a to ve více rovinách, které byly popsány v předchozí kapitole. V civilní sféře toto upravuje občanský zákoník, v trestněprávní sféře pak trestní zákoník. Běžně nastávají situace, kdy lze nárok na „odškodnění“ uplatňovat v trestním i v civilním řízení současně.

5.1.1 Co na pozůstalé v jednotlivých řízeních čeká?

Co tedy pozůstalé čeká, pokud někdo zavinil smrt blízké osoby, a rozhodnou se domáhat se svého nároku soudní cestou (tedy když mimosoudní jednání selhalo)? Bude záležet zejména na tom, zda svůj nárok uplatníte v civilním, či v trestním řízení. Soudní poplatek nebudete hradit ani v jednom případě; v trestním řízení už z jeho samotné podstaty a v civilním řízení je navrhovatel v řízení o náhradu újmy způsobené usmrcením od placení soudního poplatku ze zákona osvobozen. V obou řízeních je třeba též pamatovat na klasickou právní zásadu, která říká, že „práva náleží bdělým“. Je proto nutno zůstat bdělý a hlídat si včasnost uplatnění svého nároku – jinými slovy neprošvihnout žádnou lhůtu (viz níže). Obou typů řízení se můžete účastnit sami nebo se nechat zastoupit právním zástupcem, kterým bude v naprosté většině případů advokát.

Dále je třeba počítat s tím, že vznesený nárok je nutno prokázat. To znamená nejen tvrdit, ale také doložit, že pozůstalým v důsledku nešťastné události skutečně vznikla újma, přičemž hodnocení, zda existuje a o jak hloubkou újmu se jedná, bude probíhat na základě kritérií uvedených níže.

Co se týče délky řízení, ta se může značně různit, řádově je nutno počítat, že se bude pohybovat v měsících, ale může se protáhnout i na roky. Délka řízení bývá obecně u trestního řízení kratší než u řízení civilního, rozdíly jsou též mezi jednotlivými soudy v České republice. Pro přesnější představu si pozůstalí mohou „svůj“ soud vyhledat na stránkách www.mapaprutahu.cz. Zde se nachází přehled o průměrné délce civilního i trestního řízení u jednotlivých soudů v zemi.

5.1.2 Hlavní rozdíly

Uvědomění si rozdílů mezi civilním a trestním řízením má svůj nezpochybnitelný význam, neboť často dochází k jejich směšování či zaměňování, které může ve svém důsledku vést až k chybnému postupu poškozeného (pozůstalého). Jak již bylo předestřeno v předchozí kapitole, v trestním řízení proti sobě stojí potenciální pachatel trestného činu a stát (proto hovoříme v této souvislosti o státním zástupci, který stojí proti pachateli a podává obžalobu). Oproti tomu do řízení civilního stát obvykle nezasahuje, ale stojí proti sobě dvě strany (nejčastěji žalobce a žalovaný), které si řeší svůj soukromoprávní spor. Hlavním cílem trestního řízení je potrestání pachatele, oproti tomu hlavním cílem civilního řízení je uspořádání vzájemných vztahů, resp. vyřešení konfliktu

mezi dvěma stranami. Dalším rozdílem je skutečnost, že v civilním řízení nelze na rozdíl od řízení trestního řešit otázku viny a trestu, ale v řízení trestním lze za určitých podmínek vyřešit nárok poškozeného na náhradu vzniklé újmy, který by jinak byl řešen v civilním řízení. Takový nárok se v rámci trestního řízení řeší v tzv. adhezním řízení.

5.1.3 Adhezní řízení

Zákon umožňuje, aby se poškozený domohl odčinění újmy (v našem případě nemajetkové) přímo v trestním řízení, a stanovuje podmínky a předpoklady k tomu, aby byl takový postup možný. Těmito podmínkami jsou:

1) soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému nemajetkovou újmu, **odsuzuje** – to znamená, že jej shledává vinným ze spáchání trestného činu, v jehož důsledku vznikla nemajetková újma, v našem případě duševní útrapy spojené s úmrtím blízké osoby. Není podstatné, jak vysoký trest je rozsudkem soudu pachateli uložen či zdali je vůbec trest uložen, podstatné je konstatování viny pachatele.

2) nárok byl včas a řádně uplatněn – poškozený musí návrh uplatnit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (nebo nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu, pokud je taková dohoda sjednávána). Z tohoto návrhu musí být zřejmé zejména důvody a výše uplatněného nároku. Zjednodušeně řečeno, poškozený musí uvést, proč svůj návrh vznáší (tedy tvrdit, že mu vznikla nemajetková újma plynoucí z duševních útrap spojených s usmrcením blízké osoby) a přesně a konkrétně vyčíslit finanční částku, kterou žádá s tím, že důvod a výši nemajetkové újmy je poškozený povinen také soudu doložit. Soud musí poškozeného o těchto právech a povinnostech poučit. Pokud soud nepovažuje doklady předložené poškozeným za dostatečné a nebrání-li tomu důležité důvody, pak by měl soud poškozenému sdělit, jakým způsobem může podklady doplnit, a poskytnout mu k tomu adekvátní lhůtu.

3) trestní řád nestanoví jinak – pro úplnost uvedme, že trestní řád stanoví jiný postup, jestliže bylo rozhodnuto o vrácení věci státnímu zástupci, o postoupení věci, o zastavení trestního stíhání, o jeho přerušení či o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o schválení narovnání, dále také v případě, že se poškozený vzdá svých práv nebo vezme návrh zpět, případně když soud určitou osobu jako poškozeného nepřipustí.³³

Soud návrh poškozeného nemůže odmítnout či zamítnout. O návrhu poškozeného může rozhodnout jedině tak, že nárok buďto přizná anebo odkáže poškozeného s uplatněným nárokem na náhradu nemajetkové újmy na řízení ve věcech občanskoprávních či před jiným příslušným orgánem, nejčastěji tedy do civilního řízení. Pokud soud nárok přizná jen zčásti, odkáže poškozeného do civilního řízení jen se zbytkem jeho nároku, tedy tím, co mu nepřiznal v trestním řízení. Důvodem, proč soud odkáže poškozeného, tedy v našem případě pozůstalého, do civilního řízení, je buď ten, že jeho nárok nebyl podložen, nebo v situaci, kdy by jeho prokázání bylo natolik komplikované, že by zbytečně protáhlo trestní řízení. Další skutečností, která vede vždy k odkázání do civilního řízení, je zproštění obžaloby, tedy situace, kdy obžalovaný není uznán vinným ze spáchání trestného činu.

5.1.4 Výhody uplatnění nároku v adhezním řízení

Pokud to v konkrétním případě lze učinit, tedy nasvědčuje-li vše tomu, že smrt blízké osoby byla způsobena trestným činem, určitě doporučujeme využít možnosti nárok na náhradu újmy uplatnit již v trestním řízení. Předně to bude rychlejší. Jak jsme již uváděli, délka trvání trestních řízení je obvykle kratší, nežli je tomu u řízení civilních. Civilní řízení by ani nemohlo proběhnout v tomto případě dříve než trestní, protože soud by v rámci něj vyčkával, dokud nebude skončeno projednávání trestní věci. Vyčkávat až trestní řízení skončí a teprve potom podávat žalobu v řízení občanskoprávním by se zase nemuselo vyplatit z toho důvodu, že když by trestní řízení trvalo dlouho, mohlo by to vést až k promlčení nároku a na podání civilní žaloby

33) PÚRY, F. In. ŠÁMAL, P.; GRIVNA, T.; NOVOTNÁ, J.; PÚRY, F.; RŮŽIČKA, M.; ŘÍHA, J.; ŠÁMALOVÁ, M.; ŠKVAJN, P. *Trestní řád I, II, III*. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 2827 a násl. ISBN 978-80-7400-465-0.

by pak už mohlo být pozdě. Další výhoda se týká dokazování, v trestním řízení má poškozený snadnější situaci, než kdyby byl v postavení žalobce v řízení civilním. To je způsobeno zejména tím, že v trestním řízení se na zjištění toho, co se odehrálo, podílí policisté, státní zástupce i soud, zatímco v civilním řízení je na dokazování žalobce v podstatě sám. V trestním řízení navíc kromě náhrady újmy lze docílit především spravedlivého potrestání pachatele, což může být pro pozůstalé v určitých situacích také důležitým bodem či prostředkem pocitu zadostiučinění. V civilním řízení potrestání zcela jistě nedocílíme.

Dá se zobecněně konstatovat, že většina (skutečně) zaviněných úmrtí člověka bude současně naplňovat znaky trestného činu, a tedy lze předpokládat, že trestní řízení bude probíhat v mnoha případech, proto bude nejvhodnějším postupem nejprve uplatnit svůj nárok u trestního soudu a až v případě, že budete odkázáni do civilního řízení, pokračovat v řešení svého nároku touto cestou. Na druhou stranu ne vždy je nutné určité jednání také kriminalizovat, zejména pokud se zodpovědná osoba ke své odpovědnosti staví řádně.

5.1.5 Pozor na lhůty!

V civilním řízení se právo na náhradu nemajetkové újmy promlčuje ve lhůtě tři let. Ta začíná plynout okamžikem, kdy se pozůstalý dozví o vzniku újmy (tedy o smrti blízkého) a o tom, kdo za ni odpovídá. Také trestné činy se promlčují, lhůty se různí podle typu a závažnosti trestného činu a pohybují se v rozmezí od tří do dvaceti let. Pokud by pozůstalým tedy bylo známo, že smrt blízkého byla způsobena trestným činem a policisté by věc nezačali prověřovat sami, určitě není na místě otálet s podáním trestního oznámení. Pozor ale na to, že samotné podání trestního oznámení k řádnému uplatnění nároku na odčinění újmy nestačí, výslovné uplatnění nároku na její náhradu musí být jeho součástí.

V trestním řízení můžete tedy nárok na odčinění nemajetkové újmy uplatnit už spolu s trestním oznámením anebo později, nárok však musí být uplatněn dříve, než započne dokazování při hlavním líčení. Nejlépe uděláte, když nárok vznesete již v přípravném řízení, kdy věc teprve prošetřuje policie a není ještě u soudu. U soudu tak můžete učinit jedinečně na začátku hlavního líčení, předtím než soud zahájí dokazování (tedy než započne vyslýchat obžalované, svědky, číst listiny atd.) Nedoporučujeme však vyčkávat až do tohoto okamžiku, lepší je nárok uplatnit předem, písemně, po důkladném uvážení, odůvodnění a vyčíslení (i kdyby toto vyčíslení mělo být provedeno pouze odhadem).

5.1.6 Právní zastoupení v jednotlivých řízeních

V civilním i v trestním řízení se může pozůstalý nechat zastoupit advokátem, se kterým se domluví na podmínkách zastupování. Zákon kromě toho upravuje určité situace, kdy může být právní zástupce ustanoven, a to i bezplatně. Dále je tato otázka rozvedena v kapitole 6.

5.2 Okolnosti významné pro účely stanovení rozsahu způsobené nemajetkové újmy a výše jí odpovídající náhrady

Jak vyplývá již z výše uvedeného, přestože nárok na náhradu újmy způsobené úmrtím člověka vychází přímo ze zákona, nejedná se o ryzí samozřejmost, nýbrž naopak o nárok závisející na celé řadě skutečností, které je nutno hodnotit, a to jak při určení, zda konkrétní osoba (pozůstalý), která se náhrady domáhá, v souvislosti s nastalým úmrtím tvrzenou újmu utrpěla, tak při určení rozsahu této újmy a tím výše zadostiučinění v penězích, které jí za ni náleží.

5.2.1 Kdo může náhradu újmy nárokovat?

První potíží spočívá již v samotném vymezení okruhu osob, jimž při úmrtí jedince nárok na náhradu újmy svědčí (které se jej ze zákona mohou domáhat) – osob s tzv. aktivní legitimací. Občanský zákoník výslovně uvádí, že nemajetková újma (duševní útrapy), jež vznikla při usmrcení druhé osoby, má být odčiněna **manželu, rodiči,**

dítěti nebo jiné osobě blízké.³⁴ První tři pojmy (manžel, rodič a dítě zemřelého) lze považovat za jednoznačné. Čtvrtý pojem – osoba blízká – byl již rozveden v předešlých kapitolách (viz kapitola 1), nicméně pro pořádek jeho definici zopakujeme. Občanský zákoník mezi osoby blízké obecně řadí **všechny příbuzné v řadě přímé** (tedy rodiče, prarodiče, děti apod.), **sourozence, manžela či partnera** podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství a dále **jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.**³⁵

Lze tedy uzavřít, že s ohledem na výše rozebrané platí, že nárokovat náhradu újmy způsobené úmrtím jiné osoby jsou oprávněni její manžel, její partner podle zákona upravujícího registrované partnerství, její rodiče, prarodiče, děti, vnoučata nebo jiní příbuzní v řadě přímé, její sourozenci a dále jiné osoby, jako např. druh či družka, vzdálenější příbuzní a eventuálně přátelé, pokud byl jejich vztah se zemřelou osobou natolik intenzivní, že by újmu, která by zemřelé osobě vznikla, pociťovali jako újmu vlastní (a jestli se v tomto případě takovou intenzitou povede prokázat). Těmto osobám se pak občas říká sekundární oběti, jelikož jejich újma je odvozena od újmy vzniklé zemřelé osobě (její smrti).

5.2.2 Na jakých okolnostech závisí výše náhrady újmy?

Určením, která osoba se vůbec může náhrady újmy v tomto případě domáhat, proces posuzování zdaleka nekončí, naopak ve své hlavní části teprve začíná. Je-li jasno o tom, zda osoba, která se rozhodla uplatnit nárok na náhradu újmy vzniklé na základě úmrtí jiné osoby, je k tomuto nároku ve výše uvedeném smyslu oprávněna, přichází na řadu otázka posouzení skutečného rozsahu újmy, která v tomto případě nastala (či v krajním případě určení, zda se vůbec o újmu hovořit dá).

Újma vzniklá v důsledku úmrtí blízké osoby je podle občanského zákoníku **vždy odčítána ve formě peněžité náhrady vyvažující v plné výši konkrétní utrpení.**³⁶ Aby bylo možno odpovídající výši peněžité náhrady stanovit, je logicky potřeba učinit závěr právě o **skutečném rozsahu újmy**, kterou je potřeba vyvážit; pro tento závěr je pak nutno zvážit celou řadu relevantních okolností.

Výslovný text občanského zákoníku ani jiného právního předpisu odpověď na otázku, na jakých konkrétních okolnostech závisí hloubka újmy způsobené úmrtím blízké osoby, bohužel neposkytuje. Tuto „mezeru“ vyplňuje rozhodovací praxe soudů, která postupně stanovila dvě množiny základních kritérií, jež je nutno v každém případě individuálně hodnotit, a to **jak na straně pozůstalého**, tak rovněž **na straně osoby, která je za úmrtí odpovědná**. Velmi přehledně tato kritéria shrnuje např. nálezný Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14, který mezi okolnostmi na straně pozůstalého jmenuje:

- intenzitu vztahu pozůstalého se zemřelým;
- věk zemřelého a pozůstalých;
- hmotnou závislost pozůstalého na usmrcené osobě;
- případné poskytnutí jiné satisfakce.

Nad rámec těchto kritérií doporučuje odborná literatura zohlednit také další relevantní okolnosti, jež mohou prohloubit újmu vzniklou v důsledku smrti druhé osoby, jako např. **zvlášť traumatizující způsob usmrcení, skutečnost, že pozůstalý byl očitým svědkem usmrcení** apod.³⁷

34) § 2959 občanského zákoníku.

35) § 22 odst. 1 občanského zákoníku.

36) § 2959 občanského zákoníku.

37) RYŠKA, M. Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2016. roč. 25. č. 11. s. 381. ISSN 1210-6410.

Jestliže se dohromady domáhá náhrady újmy větší množství pozůstalých, což bývá jev poměrně častý, jsou všechna uvedená kritéria zkoumána nikoliv společně, nýbrž **u každého z nich zvlášť, neboť rovněž otázka újmy vzniklé ztrátou blízkého člověka je pro každého otázkou ryze individuální.**

Na straně osoby za úmrtí zemřelého odpovědné je pak nutno posoudit:

- její postoj;
- dopad události do její duševní sféry (pokud se jedná o fyzickou osobu);
- její majetkové poměry;
- míru zavinění, eventuálně spoluzavinění usmrčené osoby.

Všechna z uvedených kritérií je nutno hodnotit nikoliv pouze samostatně (vytržené z kontextu), naopak závěr o celkovém rozsahu újmy, a tedy výši náhrady, která má za ní být poskytnuta, je nutno učinit na základě jejich společného posouzení, ve vztahu ke všem specifickým okolnostem konkrétního případu.

Hodí se dodat, že tato kritéria byla stanovena na základě právní úpravy účinné do 31. 12. 2013, která se od současného právního stavu poněkud lišila. Na druhou stranu až na eventuální drobné výjimky jsou tato kritéria aplikovatelná rovněž za současného právního stavu.

Intenzita vztahu pozůstalého se zemřelým

Prvním a nejspíše nejvýznamnějším kritériem je intenzita (hloubka) vztahu pozůstalého se zemřelým. O intenzitě vztahu, resp. nutnosti ji zkoumat se již hovořilo výše stran otázky určení okruhu oprávněných osob, nicméně rozhodně se v této fázi nejedná o kritérium duplicitní. Jak ještě vyplývá z výše uvedeného, podstatná část, v praxi často drtivá většina osob oprávněných k uplatnění nároku na náhradu újmy způsobené úmrtím jiné osoby (např. manžel, oficiální partner či dítě) je určena již na základě textu zákona, tedy na základě jejich formálního právem definovaného vztahu (ten je ve vztahu k aktivní legitimaci zkoumán pouze u „zbylých“ osob blízkých).

Jedna věc je však formální vztah a blízkost osob předpokládaná právem, druhá pak **jejich faktická citová blízkost**, která se (bohužel) může od zákonného vztahu výrazně lišit. Nezřídka spolu např. rodiče a děti pro vzájemné rozpory vůbec nekomunikují a fakticky se až nenávidí, přičemž takovýto vztah nelze hodnotit jako citově blízký; rovněž pak např. manželé mohou žít dlouhodobě odděleně bez faktického zájmu jeden o druhého či právě procházet rozvodovým řízením, nebo může být manželství z jejich strany čistě účelové (např. z důvodu nabytí občanství).

Obecně se sice dá předpokládat, že coby intenzivnější bude hodnocen vztah mezi rodičem a zemřelým dítětem než mezi tímto dítětem a jeho tetou, nelze však vyloučit opak, pokud např. tato teta dítě fakticky vychovávala a rodiče o něj zájem nejevili. Zůstaneme-li u příkladu dětí, je možno coby intenzivnější vnímat vztah rodičů k jejich jedinému dítěti než k jednomu z více jejich dětí, resp. újmu způsobenou ztrátou jediného dítěte jako zásadnější než újmu způsobenou ztrátou jednoho z dětí, jakkoliv to zní cynicky (v takových případech může dojít až k rozvrácení vztahu rodičů v důsledku smrti jediného dítěte).³⁸ Rovněž nelze nijak zaručit, že měl-li zemřelý více dětí, bude (zvláště bavíme-li se o dětech již dospělých) vztah každého z nich hodnocen jako stejně intenzivní, ba naopak mohou být při posuzování daných vztahů zjištěny zásadní rozdíly; přičemž obdobných modelových příkladů by mohla být uvedena celá řada. **Celkově tedy při posouzení faktické intenzity vztahu není možno ustrnout na obecně přijímaných (formálních) předpokladech, nýbrž je nezbytné nahlížet na každý posuzovaný vztah individuálně.**

38) Srov. rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 24 C 123/2011.

S ohledem na kritérium intenzity vztahu je tedy nutno zkoumat, jaký vztah mezi pozůstalým, který se domáhá náhrady, a zemřelým skutečně panoval. Obdobně jako výše v případě posuzování, zda osoba, která se domáhá náhrady újmy, je či není osobou blízkou, také zde je potřeba, aby osoba, která se náhrady újmy domáhá, intenzitu vztahu se zemřelým potvrdila, tedy popsala jeho konkrétní obsah, a následně, nebude-li soud mít z nějakého důvodu uvedená tvrzení za nesporná, **rovněž tvrzenou intenzitu vztahu prokázala**; a to (stejně jako u prokázání, že se jedná o osobu blízkou) **počínaje svědectvími společných přátel přes společné fotografie a videonahrávky se zesnulým, vzájemnou korespondenci po cokoliv, co může o předmětném vztahu něco relevantního vypovědět.**

Není snad třeba dodávat, že čím intenzivnějším bude konkrétní posuzovaný vztah vyhodnocen, tím hlubší bude hodnocena újma, která v důsledku úmrtí jednoho z jeho aktérů nastala, a tím vyšší bude rovněž částka, jejímž úkolem bude tuto újmu vyvážit.

Věk zemřelého a pozůstalých

Kritérium věku velmi úzce navazuje na předcházející kritérium intenzity vztahu. Věk hraje v mezilidských vztazích, zejména pak ve vztazích navzájem blízkých osob, důležitou, nicméně rozličnou roli ve spojitosti s dalšími okolnostmi konkrétního případu. Nelze obecně určit, že vyšší újma je spojena s věkem vysokým či naopak nízkým.

Nejčastěji hraje věk roli v případech malých dětí, ať už se nacházejí v pozici zemřelého, nebo pozůstalých (ostatně přítomnost dětského prvku je zdrojem větší traumatizace v případě snad každé újmy). Coby maximálně intenzivní bývá vnímána ztráta dítěte, zvláště pak v případě pozůstalých, kteří byli jeho rodiči (eventuálně jinými osobami fakticky jej vychovávajícími). To je způsobeno především vysokou intenzitou vztahů rodičů a dětí v první fázi jejich života (koneckonců výchova dětí je stěžejní funkcí intimního vztahu dvou osob). Naopak při usmrcení rodiče malého dítěte přichází pozůstalé dítě o životní oporu – osobu, po jejímž boku mělo vyrůstat a která mu měla být průvodcem jeho životem;³⁹ o to je pak újma dítěte intenzivnější, pokud pro svůj velmi nízký věk svého rodiče prakticky „nepozná“.

Kritérium věku se však promítne rovněž na opačné straně spektra – u lidí vyššího věku. Typickým příkladem je ztráta životního partnera po desítkách let společného soužití,⁴⁰ přičemž taková újma je o to intenzivnější, čím déle spolu pozůstalý se zemřelým žili a čím vyšší je v době úmrtí věk pozůstalého. Lze si pak představit též případy, kdy bude vysoký věk pozůstalého důvodem pro hodnocení újmy jako vyšší v případě úmrtí jiné osoby než jeho životního partnera (např. již dospělého dítěte apod.), s ohledem na skutečnost, že ve vysokém věku (na sklonku života) se s takovou ztrátou člověk vyrovnává obecně složitěji než na vrcholu svých fyzických a duševních sil.

Případů, v nichž bude věk zemřelého nebo pozůstalých hrát odůvodněně zásadní roli, je zkrátka celá řada, přičemž podstatné jsou vždy i další okolnosti dané v konkrétní věci.

Hmotná závislost pozůstalého na usmrcené osobě

Okolnost hmotné závislosti na zemřelém oproti výše uvedenému kritériu (a většině dalších) vybočuje z čistě citové roviny a jde nad rámec samotné újmy způsobené duševními útrapami vzniklé úmrtím druhé osoby. Poměrně nelogicky posuzování tohoto kritéria pak vyznívá v kontextu existence zvláštní úpravy obsažené v § 2966 občanského zákoníku, který stanoví, že při usmrcení hradí škůdce peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý ke dni své smrti poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Samotná majetková újma spočívající ve ztrátě hmotné podpory, kterou pozůstalému zemřelý poskytoval, je tedy sa-

39) Srov. rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 15. 5. 2013, sp. zn. 1 Co 366/2012.

40) Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 1 Co 218/2010.

mostatným nárokem vyplývajícím z odlišného zákonného ustanovení než nemajetková újma vzniklá z důvodu úmrtí zemřelého. V rámci tohoto kritéria se asi nejvíce projevuje, že celý jejich rozebíraný seznam byl vytvořen na základě bývalé právní úpravy, která byla místy méně detailní než současná (byť většina těchto kritérií současně právní úpravě přiléhá). Z výše uvedených důvodů dospěl relativně nedávno Nejvyšší soud k závěru, že snahu o finanční zabezpečení pozůstalých nelze v rámci rozhodování o náhradě újmy způsobené úmrtím druhé osoby zohlednit, a naopak je nutno tento problém řešit samostatně.⁴¹

Navzdory výše uvedenému se může stát, že bude-li o újmě vzniklé v důsledku úmrtí druhé osoby a náhradě za ni rozhodováno v soudním řízení, bude soud rovněž kritérium hmotné závislosti hodnotit, protože rozhodovací praxe v této otázce doposud není zcela jednoznačná. V takovém případě bude závěr o výši stanovené náhrady odvislý od intenzity hmotné závislosti pozůstalého na zemřelém, jaká panovala v době jeho úmrtí, eventuálně v době, než došlo k události, které úmrtí zemřelého způsobily (pokud by např. jeho smrti předcházela dlouhá hospitalizace, při níž by již nemohl svou vyživovací roli k pozůstalému plnit). Nejvyšší intenzita této závislosti se dá logicky předpokládat v případě pozůstalého malého dítěte, které není schopno zabezpečit si výživu samo, nicméně bývá dána relevantní finanční závislost také mezi manžely či mezi dospělými dětmi a jejich starými rodiči (příklady může být opět nepřeborná řada). Rovněž toto kritérium, pokud již zkoumáno bude, je nutno posuzovat nikoliv na základě formálních předpokladů, nýbrž podle faktického stavu, který bude v rámci soudního řízení zjišťován (a prokazován, když bude považován za sporný).

Případné poskytnutí jiné satisfakce

Posledním ze základních kritérií, jež soudní praxe uvádí na straně pozůstalého, je zhodnocení, zda nebyla pozůstalému doposud poskytnuta jiná satisfakce, která by do jisté míry újmu vzniklou smrtí zemřelého vyvažovala a tím odůvodňovala jisté snížení přiznané náhrady (např. zda se již odpovědná osoba v minulosti neomluvila apod.).

V současné době se jedná o kritérium do značné míry sporné a doposud příliš nevyjasněné. Stejně jako v případě hmotné závislosti zde problém působí skutečnost, že všechna nyní rozváděná kritéria byla definována na podkladu dřívější právní úpravy, jež pojímala náhradu újmy způsobené úmrtím jiné osoby poněkud odlišným způsobem, především na rozdíl od současného (výše citovaného) občanského zákoníku nestanovila povinnost vyvážit vzniklou újmu vždy v penězích a v plném rozsahu; takto stanovená povinnost fakticky možnost jiné než finanční satisfakce vylučuje.

Lze narazit na názor, že částečnou satisfakci pro pozůstalého představuje fakt, že viník úmrtí osoby jemu blízké byl za své jednání potrestán v trestním řízení. Na druhou stranu soudní praxe uznává, že takový účinek trestního rozhodnutí nad viníkem úmrtí má v jednotlivých případech, vzhledem ke specifickým okolnostem, značně rozdílnou intenzitu.⁴² Nelze pak ani vyloučit, že v určitých situacích může být dopad trestního rozhodnutí opačný, tedy újma vzniklá pozůstalému se může pod tíhou zjištění skutečnosti, že jemu blízká osoba zemřela v důsledku trestného činu, ještě prohloubit.

S ohledem na uvedenou spornost lze předpokládat, že ke konstatování, že vzniklá újma byla již nějak zčásti vyvážena, bude docházet spíše výjimečně, přičemž takový názor bude soud muset velmi pečlivě odůvodnit.

41) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

42) Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2545/2008.

Postoj osoby, která úmrtí způsobila

Stran postoje osoby, která byla shledána viníkem smrti zemřelého, soud hodnotí primárně jeho chování v průběhu mimosoudní licitace s pozůstalými, pokud se na něj obrátili s žádostí o náhradu újmy smrti zemřelého způsobené, a vůbec jeho chování ve vztahu k tomuto nároku, ať už v rámci mimosoudního jednání, nebo v průběhu soudního řízení.

Je logické, že kladně bude posuzován postoj osoby, která bude od počátku vyvíjet snahu o urychlené vyřešení celé záležitosti a poskytnutí požadované náhrady. Naopak negativně bude hodnocen postoj této osoby spočívající v obstrukcích a nepřiznání odpovědnosti nebo snahy svou odpovědnost nějak skrýt, a to tím víc, čím je zjištěný skutkový stav v její neprospěch jednoznačnější. Odmítavý postoj viníka je důvodem pro přiznání náhrady vyšší, a to rovněž z toho důvodu, že samotné obstrukční, odmítavé či přímo pohrdavé jednání může vzhledem k okolnostem úmrtí již vzniklou újmu pozůstalého dále prohloubit.⁴³ Naopak postoj viníka, který přijímá odpovědnost a snaží se vyjít pozůstalému vstříc, bude mít za následek setrvání na částce určené na základě zbylých okolností, ve speciálních případech může vést i k jejímu snížení.

Další otázkou spadající do této okolnosti je charakter zavinění osoby, která úmrtí způsobila, resp. jednání, jež k tomuto úmrtí vedlo. Logicky bude v situaci, v níž došlo k úmrtí zemřelého v důsledku úmyslného zavinění, dokonce pak v důsledku úmyslného trestného činu, újma tímto pozůstalým způsobená vyšší než v případě, kdy bude úmrtí sice způsobeno pochybením škůdce, nicméně toto bude neúmyslné.

Dopad události do duševní sféry osoby, která úmrtí způsobila

Toto a druhé níže uvedené kritérium jsou kritérii v eventuelních relevantních případech odůvodňujícími moderaci výše náhrady poskytnuté za vzniklou újmu pod úroveň částky, která by ji objektivně vyvážila. Dopad do duševní sféry je pochopitelně možno spatřovat pouze v případě fyzických osob, a nikoliv osob právnických (obchodních společností apod.), které sice mohou nést odpovědnost za úmrtí člověka (ta, jak je výše uvedeno, není vyhrazena pouze osobám fyzickým), nicméně jim není dána duševní sféra.

Obecně je toto kritérium také poněkud sporné. Na jednu stranu si lze představit situaci, v níž je sám škůdce zasažen skutečností, že způsobil úmrtí jiného člověka, a rozhodně u něj v takové situaci nelze spatřovat úmysl či lhostejnost. Na stranu druhou nelze opomínat primární účel náhrady nemajetkové újmy způsobené úmrtím, jímž je vyvážení zásahu, jež ve své duševní sféře utrpěl pozůstalý, a nikoliv odpovědná osoba.⁴⁴ Rovněž pak nelze opomíjet, že i v případech, kdy není úmrtí způsobeno úmyslně, musí být pro závěr o odpovědnosti dáno ze strany odpovědné osoby porušení právní odpovědnosti alespoň ve formě nedbalosti, a tedy se tato osoba dopustila protiprávního pochybení.

Celkově tak lze konstatovat, že dopad, jaký mělo úmrtí zemřelého do sféry osoby, která je za jeho smrt odpovědná, může hrát jistou roli ve vztahu k úpravě výsledné náhrady, již bude tato osoba povinna zaplatit, nicméně bude se tak dít ve skutečně výjimečných případech (kdy bude dopad do duševní sféry škůdce značně rozsáhlý, eventuálně když bude zároveň úmrtí způsobeno neúmyslně), přičemž nelze očekávat, že takto odůvodněná moderace nebude mít zásadní výši.

Majetkové poměry osoby, která úmrtí způsobila

Dalšími z kritérií, které mohou vést ke snížení výsledné částky náhrady újmy vzniklé usmrcením, jsou majetkové poměry osoby, jež toto úmrtí způsobila. Toto lze vnímat tak, že výše náhrady, která bude stanovena coby odpovídající pro vyvážení vzniklé újmy, bude nějak úměrná výši majetku (bohatství) osoby, jež ji způsobila.

43) Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015.

44) Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14.

Rozhodně nelze argumentovat, že velký majetek této osoby odůvodňuje přiznání náhrady újmy v podobě vyšší částky, než která je vzhledem k jejímu rozsahu adekvátní. Na druhou stranu nelze ani očekávat, že majetek nízký bude vždy důvodem pro stanovení náhrady nižší než rozsahu újmy odpovídající, jelikož primárním účelem náhrady nemajetkové újmy vzniklé úmrtím druhé osoby je stále vyvážení utrpení způsobeného pozůstalým.

Ekonomická situace odpovědné osoby je tedy kritériem, které důvod pro úpravu výše náhrady představuje, v praxi se však bude jednat skutečně jen o případy, kdy by stanovení povinnosti nahradit újmu v plném rozsahu, s ohledem na výši odpovídající náhrady, mělo být pro tuto osobu skutečně likvidační. Rozhodně s ohledem na primární účel institutu náhrady nemajetkové újmy však nemůže být důvodem pro zásadní snížení, či upuštění od náhrady újmy v plném rozsahu.

Míra zavinění (eventuálně spoluzavinění) usmrčené osoby

Oproti dvojici výše uvedených kritérií, která přicházejí ke slovu výjimečně, kritérium poslední (v rámci uvedeného výčtu) lze naopak označit v otázce výsledné výše náhrady za klíčové. Jednoduše existují situace, kdy je dána odpovědnost třetí osoby za úmrtí, nicméně jednání zemřelého v situaci, která v jeho smrt vyústila, je nutno hodnotit tak, že toto úmrtí bylo zčásti způsobeno rovněž jím. V takových případech pak viník nese jen část odpovědnosti sníženou o procento, v němž se na svém úmrtí podílel zemřelý sám.

Poměrně těžko si takovou situaci lze představit v případě úmrtí v důsledku postupu zdravotnických pracovníků ve zdravotnickém zařízení (což neznamená, že je zde spoluzavinění vyloučeno). Jednodušeji je pak spoluzavinění představitelné v případě dopravní či jiné nehody, kdy může poměrně jednoduše dojít sice k pochybení osoby, která bude ve výsledku za úmrtí zemřelého většinou odpovědná, ovšem za doprovodu pochybení samotného zemřelého, které k tragickému důsledku zásadně přispěje.

I toto kritérium je pak nutno odpovídajícím způsobem zohlednit a v úvahu připadá rovněž možnost jisté moderece výše náhrady újmy, již bude škůdce povinen pozůstalým zaplatit, a to úměrně míře zavinění samotného zemřelého.

5.3 Shrnutí

Jde-li o uplatnění nároku na náhradu vzniklé újmy (jinými slovy „odškodnění“) soudní cestou, mohou pozůstalí využít jak řízení civilní, tak řízení adhezní v rámci trestního řízení, je-li toto proti konkrétní osobě vedeno.

S ohledem na průměrnou délku jednotlivých řízení lze využití (i) trestního řízení pozůstalým pouze doporučit, jelikož je toto zpravidla rychlejší než řízení civilní. Ovšem spoléhat pouze na trestní řízení a vyčkávat, až skončí, a teprve potom podávat žalobu v řízení civilním by se zase nemuselo vyplatit, protože pokud by trestní řízení trvalo dlouho, mohlo by to vést až k promlčení nároku a na podání civilní žaloby by pak už mohlo být pozdě. Proto je vhodné využít obě cesty zároveň. S tím souvisí i lhůty, které musí být v obou řízeních pro řádné uplatnění nároků na náhradu vzniklé újmy pozůstalými dodrženy.

Těmi, kdo mohou uplatnit daný nárok, jsou pak manžel, rodič a dítě zemřelého nebo jiná osoba jemu blízká.

Výše přiznané náhrady vzniklé újmy pak dle praxe soudů závisí především na:

- intenzitě vztahu pozůstalého k zemřelému;
- věku zemřelého a pozůstalého;
- hmotné závislosti pozůstalého na zemřelém;
- tom, zda byla poskytnuta jiná satisfakce.

Relevantní je dále i postoj, majetkové poměry, míra zavinění a vliv celé události na osobu, která je za úmrtí odpovědná.

6.

Kdo mi pomůže a kolik to bude stát?

6. Kdo mi pomůže a kolik to bude stát?

Bohužel ani v takové chvíli, jakou je úmrtí blízké osoby, se otázka financí nestává irelevantní, mnohdy právě naopak. Proto je důležité odpovědět si také na následující:

- Kolik může uplatnění nároku na náhradu újmy způsobené úmrtím osoby nám blízké v jednotlivých řízeních stát?
- Kdo může pozůstalým v takové nelehké situaci pomoci?

Jak již bylo uvedeno v předcházející kapitole, nárok na náhradu újmy způsobené úmrtím blízké osoby lze uplatnit jak v řízení civilním, tak v rámci řízení trestního. V této části se tedy zaměříme na možnosti právní pomoci a náklady s těmito řízeními neodmyslitelně spojené.

6.1 Trestní řízení

Jednou z možností, jak uplatnit nárok na náhradu újmy způsobené úmrtím blízké osoby, nabízí adhezní řízení tvořící součást řízení trestního, pokud lze mít za to, že je dané úmrtí důsledkem trestného činu. Jak již bylo uvedeno v kapitole 5, uplatnění nároku v trestním řízení je mnohdy praktičtější a z pohledu financí také méně zatěžující, protože poškozená osoba uplatňující svůj nárok nevystupuje jako žalobce, a tudíž se bez ohledu na průběh či výsledek řízení nemusí bát již z logiky věci ani různých poplatků, případně nákladů se soudním řízením spojených. Na druhou stranu skutečnost, že „pánem“ řízení je někdo jiný, může být také pro poškozené limitující.

Důležité je též si uvědomit, že v trestním řízení může být nárok na odčinění nemajetkové újmy uplatněn už spolu s trestním oznámením anebo později, musí se tak ovšem stát dříve, než započne dokazování při hlavním líčení.

6.1.1 Náklady právního zastoupení

Tím, kdo může pozůstalému v daném řízení pomoci a zároveň jej zastupovat, bude typicky advokát, resp. zmocněnec, jelikož poškozený má právo, nikoli však povinnost, nechat se zastupovat, a to právě tzv. zmocněncem. Tímto zmocněncem může být jakákoli fyzická nebo právnická osoba, která je plně svéprávná a zároveň při hlavním líčení a veřejném zasedání není předvolána jako svědek, znalec nebo tlumočník. Z výše uvedeného tudíž vyplývá, že zmocněnec nemusí mít podle zákona právnické vzdělání a může to být až na výše uvedené výjimky kdokoli, komu důvěřujete. I tak ale nelze než doporučit výběr takové osoby, která právnickým vzděláním disponuje, typicky tedy advokáta. Nutno také zdůraznit, že bude-li pozůstalému dle níže uvedeného přidělen, půjde vždy o advokáta.

V trestním řízení může totiž poškozený, který je pozůstalým po oběti trestného činu, v jehož důsledku tato zemřela, navrhnout soudu, aby mu byl přidělen zmocněnec. Zároveň však musí prokázat, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady na tohoto zmocněnce. Soud pak rozhodne o tom, zda takový pozůstalý má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. Je-li poškozený mladší osmnácti let, nemusí splňovat uvedené podmínky, nemusí tedy ani prokazovat svou finanční situaci a nárok na bezplatného zmocněnce má automaticky, pokud o to požádá.

Jak se o přidělení zmocněnce žádá? V přípravném řízení, tedy v době, kdy případ ještě není u soudu, ale teprve probíhá šetření na policii, je nutno návrh adresovat státnímu zástupci a patřičně doložit jeho důvodnost. Když už je věc u soudu, takový návrh se podává soudu. Doložením důvodnosti návrhu se rozumí připojení takových listin, které prokazují to, co tvrdíme, tedy pokud žádáme o zmocněnce z důvodu špatné finanční situace, přiložíme potvrzení o příjmech, výdajích apod., prostě cokoli, z čeho vyplyne, že si nemůžeme zmocněnce dovolit. V návrhu si může poškozený zmocněnce sám zvolit nebo požádat, aby mu ho ustanovil (vybral) soud. Soud pak vybere advokáta z příslušného seznamu a náklady hradí stát (zcela nebo zčásti podle toho, zda bylo rozhodnuto

o bezplatném zastoupení, případně o zastoupení za sníženou odměnu). Soud obvykle zašle žadateli k vyplnění formulář, který se týká jeho osobních a majetkových poměrů. Formulář si můžete předem stáhnout na internetu, vyplnit a přiložit ke svému návrhu, ke stažení je např. [na stránkách Fěrové nemocnice](#).

Jestli však poškozený nesplňuje podmínky na ustanovení zmocněnce soudem nebo soud jeho návrhu na ustanovení zmocněnce nevyhověl, může podat žádost o určení advokáta, který by jej v trestním řízení zastupoval bezplatně nebo za sníženou odměnu, a to k České advokátní komoře. Další informace včetně podmínek určení advokáta najdete [na stránkách České advokátní komory](#).

Česká advokátní komora nabízí jako jeden z mnoha subjektů i bezplatné právní poradenství. Více o něm lze najít např. [na stránkách advokátní komory](#).

Ve většině případů nicméně vzniká zastoupení na základě plné moci uzavřené prostřednictvím dohody s vybraným advokátem. V případě, že se necháte zastoupit advokátem, je nutno domluvit se s ním na podmínkách tohoto zastupování, a to včetně jeho finanční odměny, jež se řídí buď smlouvou uzavřenou mezi konkrétním pozůstalým a advokátem, která výši odměny může stanovit v časové podobě, tj. za nějakou časovou jednotku, nebo pomocí paušálu či podílu určeného na základě přisouzeného „odškodného“, nebo nedojde-li k uzavření takové smlouvy, pak podle takzvaného advokátního tarifu⁴⁵.

6.1.2 Znalečné

Důležité je také zmínit, že poškozený ponese i náklady na znalecký posudek, který si vyžádá. Ovšem poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, může žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který poškozený vyžádá. Žádosti ale nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení.⁴⁶

O úhradu nákladů na znalecký posudek je tedy s ohledem na výše uvedené lepší požádat až poté, kdy rozhodnutí o nároku na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu nabude právní moci. Znalecký posudek je samozřejmě možno nechat vypracovat i před tím, než bude o otázce hrazení nákladů na znalecký posudek rozhodnuto, pak se ale může stát, že v případě zamítnutí tyto náklady pozůstalý ponese. Uvědomit si je třeba ale také to, že předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodují jen o nákladech znaleckého posudku, sami ale znalecký posudek neobstarávají, ten si už musí nechat poškozený (pozůstalý) zhotovit sám. Proti zamítavému rozhodnutí týkajícímu se úhrady nákladů na znalecký posudek je přípustná stížnost.⁴⁷

6.1.3 Náklady řízení

Přestože si poškozený za výše uvedených podmínek hradí náklady právního zastoupení či náklady na znalecký posudek, byl-li mu alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu nemajetkové újmy v penězích, je odsouzený, jemuž byla povinnost k náhradě nemajetkové újmy v penězích uložena, povinen nahradit poškozenému též náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.

Soud však i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu nemajetkové újmy v penězích ani zčásti, rozhodne na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti

45) Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

46) § 151a odst. 1 trestního řádu.

47) § 151a odst. 2 trestního řádu.

případu, zejména spoluzavinění poškozeného. Z důvodů zvláštního zřetele hodných soud náhradu přiměřeně sníží; přitom vezme v úvahu zejména povahu trestného činu, osobní a majetkové poměry poškozeného a odsouzeného. Snížení nelze provést, jde-li o úmyslný trestný čin.⁴⁸

Mezi náklady, jejichž úhradu může pozůstalý jako poškozený žádat, patří nejen náklady související s přihráním zmocněnce, tedy i odměna a hotové výdaje advokáta, pokud zmocněncem byl advokát, ale i hotové výdaje poškozeného a jeho zmocněnce (jízdné, stravné, nocležné, poštovné atd.), ztráta na výdělku poškozeného či výdělku zmocněnce a náklady, které poškozený musel vynaložit k prokázání výše újmy způsobené trestným činem (např. náklady toliko zmiňovaného znaleckého posudku).

Nelze však opomenout ani to, že o povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému náklady, potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu nemajetkové újmy v trestním řízení, nebo jiné náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení a o jejich výši rozhodne po právní moci rozsudku na návrh poškozeného předseda senátu soudu prvního stupně; nárok je třeba uplatnit do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jinak zaniká, a to s tím, že prokážete i jeho výši.⁴⁹

6.2 Civilní řízení

Jestliže svůj nárok na náhradu újmy způsobené úmrtím blízké osoby pozůstalí neuplatní nebo nemůžou uplatnit v rámci trestního řízení (které třeba vůbec neprobíhá), můžou se pokusit uplatnit jej v rámci řízení občansko-právního (civilního).

To samé se týká i situace, kdy tento nárok sice pozůstalý coby poškozený uplatní v trestním řízení, ale soud jej nepřizná a následně pozůstalého odkáže na řízení ve věcech občanskoprávních.⁵⁰

6.2.1 Soudní poplatek

Třebaže je soudní poplatek zpravidla nezbytnou součástí zahájení občanskoprávního řízení, zákon předvídá situace, ve kterých je žalobce, resp. navrhovatel od těchto poplatků osvobozen. Tak je tomu i v případě navrhovatele, jemuž byla způsobena újma, a to v řízení o náhradu újmy na zdraví nebo újmy způsobené usmrcením včetně náhrady škody na věcech vzniklé v souvislosti s ublížením na zdraví nebo usmrcením a náhrady nákladů léčení.⁵¹ V případě nárokování náhrady újmy vzniklé usmrcením blízké osoby se tedy soudní poplatek neplatí.

6.2.2 Náklady právního zastoupení

Podobně jak tomu bylo v trestním řízení, i v řízení civilním se může pozůstalý nechat zastupovat advokátem, což sice většinou není povinnost, nicméně je to doporučené. I zde může pak být pozůstalý zastoupen libovolnou svépřípravou osobou, pokud tak uzná za vhodné.

Pakliže není finanční situace pozůstalého příznivá, i v civilním řízení mu může být ustanoven bezplatný právní zástupce. Obdobně jak bylo uvedeno výše, návrh ohledně ustanovení bezplatného právního zástupce se podává u soudu, u kterého byla podána žaloba. Nejpraktičtější je pak podat tento návrh spolu se žalobou samotnou. Soud následně zašle formulář k vyplnění, který se týká osobních a majetkových poměrů, jelikož nepříznivou finanční situaci je nutno doložit. Tento tiskopis je pak možno předem stáhnout také na internetu a pak jej vyplnit a přiložit k návrhu, a to např. [na stránkách Férové nemocnice](#).

48) § 154 trestního řádu.

49) § 155 odst. 4 trestního řádu.

50) § 229 trestního řádu.

51) § 11 odst. 2 písm. d) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

I pro civilní řízení platí, že nesplňuje-li pozůstalý podmínky pro ustanovení advokáta soudem a ani se nemůže domoci poskytnutí právních služeb smluvně, má ještě možnost obrátit se na Českou advokátní komoru s návrhem na určení advokáta a žádostí o přiznání práva na poskytnutí bezplatné právní pomoci nebo za odměnu sniženou. Tento návrh se zasílá na brněnskou pobočku České advokátní komory, podrobnější informace, stejně jako potřebné formuláře (prohlášení o příjmových a majetkových poměrech pro určení advokáta, žádost o určení advokáta) pak naleznete [na stránkách České advokátní komory](#).

Nemá-li pozůstalý zájem o zastoupení, nýbrž – „pro začátek“ – pouze o poradenství, lze opakovaně připomenout možnost využít i bezplatného právního poradenství, které poskytuje mj. také Česká advokátní komora. Více o něm lze najít např. [zde](#).

V případě, že nebyl ustanoven advokát soudem nebo určen Českou advokátní komorou bezplatně či za sníženou odměnu, a i přesto se pozůstalý nechá vybraným advokátem zastupovat, což lze v daném případě jen doporučit, je nezbytné, jak již bylo uvedeno výše, domluvit se s ním na podmínkách tohoto zastupování, a to včetně jeho finanční odměny, která může být určena stejným způsobem, jak tomu je při zastupování v řízení trestním.

6.2.3 Znalečné

Jak bylo již uvedeno v kapitole 3, kvůli zhodnocení případu, resp. „šance na úspěch“ je možno si ještě před podáním žaloby nechat vypracovat znalecký posudek. To sice znamená finanční zátěž, nicméně může pozůstalým ušetřit další výdaje, které by nastaly v případě prohry v následujícím soudním sporu.

Důležité je ale uvědomit si, že disponuje-li pozůstalý již znaleckým posudkem, může jej využít i v řízení před soudem, jestliže znalecký posudek má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku. Takovýto posudek má pak stejnou váhu, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný soudem.⁵² I z tohoto důvodu lze tudíž vypracování znaleckého posudku – samozřejmě s ohledem na komplikovanost případu – jen doporučit.

Seznam soudních znalců pak lze nalézt [na stránkách justice.cz](#).

V případě, že vypracování znaleckého posudku nežadává soud, nýbrž je jeho objednatelem pozůstalý, je třeba se stejně jako s advokátem i s příslušným znalcem domluvit na odměně, která se řídí uzavřenou smlouvou.⁵³

I když výsledná cena za znalecký posudek bude v první řadě záviset od smlouvy mezi pozůstalým a znalcem, pro orientaci se lze podívat do vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, kterou se řídí odměna znalce, je-li znalecký posudek zadán orgánem veřejné moci.

6.1.4 Náklady řízení

Ohledně nákladů řízení je občanskoprávní řízení ve srovnání s tím trestním o něco složitější, protože zde jako žalobce vystupuje sám pozůstalý.

Dle zákona jsou náklady řízení zejména hotové výdaje účastníků a jejich zástupců, včetně soudního poplatku, dále ušlý výdělek účastníků a jejich zákonných zástupců, náklady důkazů, tlumočné, náhrada za daň z přidané hodnoty, odměna za zastupování a odměna pro mediátora podle zákona o mediaci za první setkání s mediátorem nařízené soudem. Odměna za zastupování patří k nákladům řízení, jen je-li zástupcem advokát nebo notář v rozsahu svého oprávnění anebo patentový zástupce v rozsahu oprávnění.⁵⁴

52) § 127a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

53) § 17 odst. 4 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

54) § 137 odst. 1 a 2 občanského soudního řádu.

Ovšem účastníku, který měl ve věci plný úspěch, přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl. Měl-li účastník ve věci úspěch jen částečný, soud náhradu nákladů poměrně rozdělí, popřípadě vysloví, že žádný z účastníků nemá na náhradu nákladů právo. I když měl účastník ve věci úspěch jen částečný, může mu soud přiznat plnou náhradu nákladů řízení, měl-li neúspěch v poměrně nepatrné části nebo záviselo-li rozhodnutí o výši plnění na znaleckém posudku nebo na úvaze soudu.⁵⁵

Výše uvedené pro pozůstalé zjednodušeně znamená následující:

- Nemá-li pozůstalý jako žalobce ve věci úspěch, platí nejen náklady řízení, které vzniknou jemu, ale i žalovanému (tedy protistraně). To je riziko, se kterým musejí pozůstalé počítat, pokud se rozhodnout pro soudní řešení sporu. Soud sice má možnost zohlednit sociální a majetkové poměry žalobce, jakož i další důležité okolnosti, a právo na náhradu nákladů žalovanému nepřiznat, jde však v praxi spíše o výjimku z pravidla, která se neuplatní příliš často.
- Druhou možností je, že bude mít pozůstalý ve věci plný úspěch. Pak mu soud přizná náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování práva proti žalovanému, který ve věci úspěch neměl. Důležité je ovšem uvědomit si, že náhrada nákladů řízení se vztahuje na odměnu za zastupování pouze tehdy, byl-li žalovaný zastoupen advokátem, a to i jen ve výši stanovené tzv. advokátním tarifem. To znamená, že reálné náklady vynaložené žalobcem na zastupování advokátem jsou irelevantní. Zaplatí-li tedy advokátu podle dohody více, než stanovují předmětné právní předpisy (což v praxi není nijak neobvyklé), nebudou tyto náklady ani přiznáním nákladů řízení ze strany soudu uhrazeny zcela, ale pouze částečně.
- Bude-li mít pozůstalý coby žalobce ve věci úspěch jen částečný, může soud náhradu nákladů poměrně rozdělit nebo vyslovit, že žádný z účastníků nemá na náhradu nákladů právo, a každý si tudíž platí své náklady řízení sám. Ovšem i když bude mít pozůstalý ve věci úspěch jen částečný, může mu soud přiznat plnou náhradu nákladů řízení, bude-li mít neúspěch v poměrně nepatrné části anebo záviselo-li rozhodnutí o výši plnění na znaleckém posudku nebo na úvaze soudu.

Na rozdíl od trestního řízení rozhoduje soud v občanskoprávním řízení o povinnosti k náhradě nákladů řízení bez návrhu, a to v rozhodnutí, jímž se řízení u něho končí.⁵⁶

6.3 Shrnutí

Jelikož včasné a řádné uplatnění nároku na náhradu vzniklé újmy není pro laiky vždy snadné, a to zejména s ohledem na jejich situaci, kdy ztratili osobu jim blízkou, je důležité vědět, na koho se mohou obrátit a jaké náklady mohou být s tímto uplatněním jejich nároku spojeny.

Uplatnění nároku pozůstalými v trestním řízení je pro ně zpravidla výhodnější nejen kvůli větší efektivitě a rychlosti tohoto řízení, ale i proto, že zde nevystupují jako žalobci, a tudíž není ani dokazování jejich „úkolem“. I tak ale nelze opomenout náklady, které jsou spojeny s právním zastoupením (pokud nebude poškozenému přidělen zmocněnec) nebo s vyhotovením znaleckého posudku, který je vyžádán poškozeným (neponese-li tyto náklady stát).

Uplatňují-li pozůstalí svůj nárok na náhradu vzniklé újmy v civilním řízení, musejí počítat se stejnými náklady, jaké byly uvedeny výše v souvislosti s řízením trestním.

55) § 142 odst. 1 až 3 občanského soudního řádu.

56) § 151 odst. 1 občanského soudního řádu.

O autorech:

Mgr. Lenka Kotulková

Od svého absolvování Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně působí v advokacii, a to nejprve jako advokátní koncipientka v advokátní kanceláři BROŽ BROŽ VALA advokátní kancelář s.r.o., kde se nad rámec generální praxe zaměřovala zejména na insolvenční a spotřebitelské právo. V AK Davida Zahumenského působí od ledna 2016, nyní v pozici spolupracující advokátky. Věnuje se zdravotnickému právu, náhradě škody za nesprávný úřední postup, některým otázkám rodinného práva, ale také všeobecným právním službám (smlouvy apod.).

Mgr. Bc. Ivo Keisler

Na Právnické fakultě MU absolvoval magisterské studium v oboru právo a paralelně rovněž bakalářské studium v oboru Veřejná správa. Během studií dlouhodobě působil v Lize lidských práv, kde se zaměřoval především na problematiku zdravotnického práva. Po absolvování magisterského studia pracoval devět měsíců jako asistent soudce Nejvyššího správního soudu. U Davida Zahumenského působil již během studia jako praktikant, od července 2015 pak jako koncipient. Specializuje se na správní právo, zdravotnické právo a náhradu škody za nesprávný úřední postup.

MUDr. Mgr. József Madurkay

Je absolventem Právnické a zároveň Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně. I z toho důvodu se rád zabývá zdravotnickým právem a s ním do jisté míry souvisejícími lidskoprávními aspekty. Mezi jeho zájmy patří i mezinárodní právo veřejné. V minulosti absolvoval (kromě dvanáctiměsíční studijní stáže v Halle an der Saale ve Spolkové republice Německo i) odbornou praxi v advokátní kanceláři Lakatos, Köves és Társai v Budapešti v rámci stipendijního programu maďarské vlády. Od roku 2015 působil v AK David Zahumenský jako praktikant, nyní již je advokátní koncipient.

Advokátní kancelář David Zahumenský
Kancelář v Brně
Krkoškova 748/28
613 00 Brno

Kontaktní místo v Praze
Štěpánská 640/45
110 00 Praha 1

Web: www.davidzahumensky.cz
E-mail: advokat@davidzahumensky.cz
Tel.: +420 515 543 355
Mobil: +420 608 719 535

David Zahumenský
advokátní kancelář